

Програм за превенцију и сузбијање ејџизма у Републици Србији

Године су богатство: Промоција инклузије
и једнакости старијих особа на локалном нивоу

Програм за превенцију и сузбијање ејџизма у Републици Србији

Године су богатство:
Промоција инклузије
и једнакости
старијих особа
на локалном нивоу

Аутор

Повереник за заштиту равноправности Републике Србије

Лектура

Иванка Андрејевић

Дизајн

Растко Тохолъ

ISBN 978-86-902176-7-0

Место и година издања

Београд, 2026.

Израду ове публикације омогућила је Влада Швајцарске у оквиру програма „ПРО — Локално управљање за људе и природу“, који заједнички спроводе агенције Уједињених нација у Србији — UNOPS, UNICEF, UNFPA и UNEP, у сарадњи са Владом Републике Србије. Садржај ове публикације искључива је одговорност аутора и не представља нужно званични став Владе Швајцарске, Владе Републике Србије или УН агенција.

Republika Srbija

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

UNOPS
zajednički sprovode

UN
environment
programme

Садржај

- 5 Листа скраћеница

- 6 О Програму за превенцију и сузбијање еџизма у Републици Србији**

- 7 Појам и облици еџизма**

- 8 Положај старијих особа у Републици Србији — преглед стања**

- 10 Примери праксе Повереника за заштиту равноправности у Републици Србији
у области дискриминације по основу старосне доби

- 12 Анализа стања и кључних изазова у положају старијих особа
у 12 јединица локалне самоуправе**

- 13 Конкретизација по темама

- 15 Јачање и даљи развој специјализованих услуга прилагођених
потребама старијих особа**

- 16 Стање на терену: идентификација потреба и доступност услуга за старије особе
- 17 Град Шабац — пример успешног модела подршке старијим особама
- 18 Кључне препоруке за унапређење услуга и подршке за старије особе

- 20 Обезбеђење доступне, континуиране и правовремене
здравствене заштите, укључујући и унапређење ефикасности
и оптимизацију листа чекања**

- 20 Стање на терену: пружање здравствене заштите за старије особе
- 21 Град Ваљево — пример добре праксе: здравствена подршка и превентивне
активности у заједници
- 21 Кључне препоруке за унапређење приступа здравственој заштити

- 23 Унапређење економске сигурности старијих особа и јачање
подршке удружењима пензионера као важним актерима
активног живота у заједници**

- 23 Стање на терену: економска сигурност за старије особе и доступне мере подршке
- 24 Примери добре праксе: развој „сребрне економије“
- 24 Кључне препоруке за унапређење економске сигурности

26 Унапређење дигиталне писмености старијих особа и олакшавање приступа савременим информационо-комуникационим технологијама

- 26 Стање на терену: дигитална писменост и приступ е-услугама за старије особе
- 27 Пример добре праксе: развој дигиталне писмености старијих особа у сарадњи са „Црвеним крстом Србије”
- 27 Кључне препоруке за унапређење дигиталне писмености

29 Јачање механизма заштите од насиља, занемаривања и злоупотреба, уз посебну пажњу усмерену на одговорно и информисано поступање у вези са уговорима о доживотном издржавању

- 29 Стање на терену: мере заштите старијих особа од насиља, занемаривања и злоупотреба
- 30 Кључне препоруке за заштиту старијих од насиља, занемаривања и злоупотреба

32 Промоција социјалне укључености и развој међугенерациске сарадње и солидарности као кључних предуслова за друштвену кохезију и добробит свих генерација

- 32 Стање на терену: подстицај социјалне укључености и међугенерациске сарадње и солидарности
- 33 Примери добре праксе: иницијативе за развој социјалне укључености и међугенерациске сарадње и солидарности
- 34 Кључне препоруке са терена за промоцију социјалне укључености и развој међугенерациске сарадње и солидарности

36 Мониторинг и одрживост Програма

38 Закључна разматрања и препоруке

- 38 Приоритетне области интервенције за ЈЛС

43 Анекс 1. Упитник — интерактивна анкета

45 Анекс 2. Предлог алатке за праћење Програма намењен јединицама локалне самоуправе

- 47 Литература

Листа скраћеница

ЕУ	Европска унија
EURES	<i>European Employment Services</i> (Европска мрежа служби за запошљавање)
ЈЛС	Јединица локалне самоуправе
ЛАП	Локални акциони план
МИРАА	<i>Madrid International Plan of Action on Ageing</i> (Мадридски међународни план акције о старењу)
РИС	Регионална имплементациона стратегија
УН	Уједињене нације
UNFPA	<i>United Nations Population Fund</i> (Популациони фонд Уједињених нација)
UNOPS	<i>United Nations Office for Project Service</i> (Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге)
UNICEF	<i>United Nations Children's Fund</i> (Дечији фонд Уједињених нација)
UNEP	<i>United Nations Environment Programme</i> (Програм Уједињених нација за животну средину)

О Програму за превенцију и сузбијање ејџизма у Републици Србији

Програм за превенцију и сузбијање ејџизма у Републици Србији — Године су богатство: Промоција инклузије и једнакости старијих особа на локалном нивоу (у даљем тексту: Програм) израђен је као одговор на очену потребу за идентификацијом и анализом узрока дискриминације засноване на старосном добу, као и за дефинисањем мера, препорука и политика усмерених на превенцију и елиминацију. Ејџизам, као облик дискриминације, негативно утиче на остваривање људских права, квалитет живота и друштвену укљученост старијих особа, али и на укупну друштвену кохезију и међугенерациску солидарност.

Израда Програма заснована је на резултатима округлих столова одржаних током 2024. године у 12 јединица локалне самоуправе (ЈЛС). Ови догађаји окупили су широк круг релевантних локалних актера, укључујући и центре за социјални рад, као и представнике локалне самоуправе, здравствених и образовних установа, организација цивилног друштва, удружења пензионера и канцеларија за младе, уз посебан акценат на учешће припадника и млађих и старијих генерација. Циљ округлих столова био је двострук: с једне стране, сагледавање потреба, изазова и искустава старијих особа на локалном нивоу, а са друге, јачање капацитета ЈЛС за креирање и спровођење политика и услуга које доприносе унапређењу квалитета живота старијих особа, уз истовремено подстицање међугенерациске сарадње.

Програм је првенствено намењен ЈЛС и свим релевантним актерима на локалном нивоу, укључујући и организације цивилног друштва, здравствене и социјалне установе, образовне институције и медије, који имају значајну улогу

у стварању услова за достојанствен, активан и испуњен живот старијих особа. Програм представља практичан водич и ресурс за креирање инклузивних политика, планирање локалних иницијатива и примену конкретних мера усмерених на јачање међугенерациске солидарности и смањење ејџизма у свим сферама друштва. Подизање свести и континуирана едукација о штетним последицама ејџизма препознати су као кључни предуслови за изградњу друштва које поштује достојанство, равноправност и права свих својих чланова, без обзира на године живота или било које друго лично својство. Крајњи циљ Програма јесте промоција правичног и позитивног односа према старењу и старијим особама, као и изградња друштва у којем су људска права, достојанство и једнаке могућности свих грађана трајно заштићени и унапређени, у складу са националним законодавством и међународним стандардима.

Овај документ израђен је у оквиру Програма „ПРО — Локално управљање за људе и природу“ (Програм ПРО), који заједнички спроводе агенције Уједињених нација (УН) у Србији — Канцеларија УН за пројектне услуге (*United Nations Office for Project Service — UNOPS*), Дечији фонд УН (*United Nations Children's Fund — UNICEF*), Популациони фонд УН (*United Nations Population Fund — UNFPA*) и Програм УН за животну средину (*United Nations Environment Programme — UNEP*), у партнерству са Владом Републике Србије и уз финансијску подршку Владе Швајцарске, у периоду од 1. јануара 2023. до 31. децембра 2026. године. Циљ Програма ПРО је допринос унапређењу добробити и квалитета живота грађана, укључујући и старије особе, кроз јачање локалног управљања, социјалне инклузије и заштите животне средине у 110 градова и општина широм Републике Србије.

Појам и облици ејџизма

Ејџизам (енг.: *ageism*) представља облик друштвених ставова и пракси који се испољава кроз стереотипе, предрасуде и различите облике неједнаког поступања према појединцима или групама на основу њиховог узраста. Термин „ејџизам“ први је увео амерички лекар, геронтолог и психијатар Роберт Батлер (*Robert Butler*) 1969. године, дефинишући га као предрасуде једне старосне групе према другој.¹ Касније је овај појам додатно прецизиран и обухватио је систематско приписивање стереотипа и праксе који могу довести до неједнаког третмана, посебно старијих особа.²

У оквиру овог програма примењује се ужи концепт ејџизма, са акцентом на облике дискриминације и структурне изазове са којима се старије особе срећу, као и на мере усмерене на унапређење њиховог друштвеног положаја, права и видљивости. Истовремено, признаје се да дискриминација може постојати и према другим старосним групама, што указује на потребу за свеобухватним и међугенерациским приступом у креирању јавних политика.

Имајући у виду глобалне демографске трендове и процес старења становништва, ејџизам се све чешће препознаје као друштвени изазов који може имати дугорочне последице по социјалну кохезију, одрживост јавних система и међугенерациске односе. Управо зато, неопходно је благовремено и систематско деловање усмерено на препознавање, превенцију и смањење различитих облика ејџизма, кроз унапређење политика, пракси и јавне свести.

Старење представља природан процес и саставни део животног циклуса сваког појединца. У том контексту, посебан значај има разумевање специфичних потреба и изазова са којима се старије особе могу суочавати, као и развој мера које обезбеђују поштовање њихових права, активну друштвену укљученост и равноправно учешће у свим аспектима друштвеног живота, уз уважавање достојанства и доприноса свих генерација.

¹ Butler, Robert N., "Age-ism: Another form of bigotry", 9 ed, vol. 4, *The Gerontologist*, 1969, p. 243.

² Butler, Robert N., *Why survive? Being old in America*, Harper and Row, New York, 1975.

Положај старијих особа у Републици Србији

— преглед стања

Савремене демографске промене, обележене порастом броја старијих особа, представљају један од кључних глобалних изазова. Ови процеси захтевају од друштава да континуирано преиспитују, прилагођавају и унапређују јавне политике како би били обезбеђени услови за достојанствен, активан и равноправан живот старијих особа. На међународном нивоу, Уједињене нације већ деценијама препознају значај заштите људских права старијих особа, што се огледа у бројним конвенцијама, декларацијама и иницијативама, укључујући *Лисабонску министарску декларацију о сшарењу*³ и *Мадридску међународни план акције о сшарењу (Madrid International Plan of Action on Ageing — МИРАА)*,⁴ као и *УН Глобални извештај о ејџизму*.⁵ Посебан оквир за деловање представљају *Агенда Уједињених нација за одрживи развој до 2030. године (Агенда 2030)*⁶ и 17 циљева одрживог развоја,⁷ који афирмишу принцип да нико не би требало да буде изостављен (енг.: *leave no one behind*). Ови циљеви наглашавају важност сузбијања сиромаштва, обезбеђења здравља и благостања, промоције

родне равноправности, као и једнаког приступа образовању, услугама и ресурсима за све генерације, укључујући и старије особе.

У априлу 2025. године, Савет за људска права Уједињених нација усвојио је Резолуцију 58/13, коју је подржала 81 држава чланица, а којом је основана Отворена радна група са мандатом да изради правно обавезујући међународни инструмент за промоцију и заштиту људских права старијих особа. Ова одлука представља значајан корак ка јачању међународног оквира заштите и даљем афирмисању старијих особа као носилаца права и достојанства, и активних учесника друштвених процеса.⁸

На европском нивоу, поред универзалних инструмената као што су *Повеља Евројске уније о основним љавима*⁹ и *Ревидирана евројска социјална љовеља*,¹⁰ посебан значај имају директиве Европске уније (ЕУ) које забрањују дискриминацију по основу старосне доби. Европска комисија, кроз стратешке документе попут *Зелене књије о сшарењу*¹¹

³ 2017 Lisbon Ministerial Declaration, A Sustainable Society for All Ages: Realizing the potential of living longer, September 2017, доступно на: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Lisbon/Declaration/2017_Lisbon_Ministerial_Declaration.pdf

⁴ Madrid International Plan of Action on Ageing, United Nations, April 2002, доступно на: <https://www.un.org/development/desa/ageing/madrid-plan-of-action-and-its-implementation.html>

⁵ UN Global Report on Ageism, World Health Organization 2021, доступно на: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/03/9789240016866-eng.pdf>

⁶ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, доступно на: <https://docs.un.org/en/A/RES/70/1>

⁷ Републички завод за статистику, 2025, доступно на: <https://sdg.indikator.rs/>

⁸ Resolution 58/13. Open-ended intergovernmental working group for the elaboration of a legally binding instrument on the promotion and protection of the human rights of older persons, The Human Rights Council, April 2025, доступно на: <https://www.un.org/en/observances/older-persons-day>

⁹ Official Journal of the European Union, Volume 59, 7 June 2016, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL>

¹⁰ Ревидирана европска социјална повеља, Стразбур, 3. мај 1996. године, доступно на: <https://rm.coe.int/168047e017>

¹¹ The Green Paper on Ageing, Fostering solidarity and responsibility between generations, European Commission, January 2021, доступно на: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/green_paper_ageing_2021_en.pdf

и *Извештаја о утицају демографских промена*,¹² препознаје старење становништва као кључни изазов који утиче на економију, социјалну заштиту и тржиште рада. У том контексту, подстиче се развој политика усмерених на активно и здраво старење, као и целоживотно учење.

Према резултатима *Пописа становништва, домаћинства и старосна из 2022. године*, удео лица старости 65 и више година у Републици Србији порастао је на 22,1%, у поређењу са 17,4% забележених 2011. године. Истовремено, удео лица старости 80 и више година повећан је са 3,5% на 4,4%. У региону Јужне и Источне Србије свако четврто лице (23,7%) старије је од 64 године.¹³

Према пројекцијама становништва које је израдио Републички завод за статистику, очекује се да ће 2052. године Србија имати око 5,2 милиона становника, што представља смањење од приближно 1,5 милиона у односу на 2022. годину. У истом периоду, учешће становништва старости 65 и више година у укупној популацији порашће са 21,9% на 28,5%, док ће удео најстаријих лица, узраста 80 и више година, порастати са 4,5% на 7,3%. Процењује се да ће број становника Србије пасти испод шест милиона већ средином пројекционог периода, односно око 2037. године.

Ови демографски трендови имају импликације на економске, социјалне и здравствене системе, што додатно наглашава потребу за правовременим прилагођавањем и унапређењем јавних политика. Ослањање на поуздане демографске податке представља кључни предуслов за доношење одрживих, праведних и ефикасних мера које ће одговорити на потребе становништва и допринети унапређењу квалитета живота свих генерација.

¹² *The impact of demographic change — in a changing environment*, European Commission, 2023, доступно на: https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/the_impact_of_demographic_change_in_a_changing_environment_2023.PDF

¹³ *Староси и њол*, Републички завод за статистику, 2022, доступно на: <https://www.stat.gov.rs/publikacije/publication/?p=15204>

У националном правном оквиру Републике Србије, поред прописа који забрањују дискриминацију, посебно су значајни и закони и подзаконски акти који уређују области од непосредног утицаја на положај старијих особа, као што су пензијско и инвалидско осигурање, здравствена и социјална заштита.

Стратегија активног и здравог старења у Републици Србији за период 2024–2030. године, коју је Влада Републике Србије усвојила 5. октобра 2023,¹⁴ заједно са *Акционим планом за период 2024–2026. године*¹⁵ представља кључни стратешки оквир у овој области. Општи циљ Стратегије усмерен је на обезбеђење пуне укључености лица старијих од 65 година у све сегменте друштвеног живота, док се посебни циљеви односе на унапређење информисаности, приступа јавним услугама, нарочито у руралним срединама, развој програма целоживотног учења, културних садржаја, волонтерских активности, као и јачање институционалне и ванинституционалне заштите. Документ је усклађен са релевантним међународним инструментима, укључујући и Мадридски међународни план акције о старењу (МІРАА),¹⁶ Регионалну имплементациону стратегију (РИС),¹⁷ Декаду здравог старења 2021–2030.¹⁸ и принципе Европског стуба социјалних права.¹⁹

¹⁴ Стратегија активног и здравог старења у Републици Србији за период од 2024. до 2030. године (*Службени гласник РС*, бр. 84/23).

¹⁵ Акциони план за 2024–2026. годину за спровођење Стратегије активног и здравог старења у Републици Србији за период од 2024. до 2030. године (*Службени гласник РС*, бр. 117/23).

¹⁶ Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing, United Nations, April 2002, доступно на: <https://www.un.org/development/desa/ageing/madrid-plan-of-action-and-its-implementation.html>

¹⁷ *Regional Implementation Strategy for the Madrid International Plan of Action on Ageing*, UNECE Ministerial Conference on Ageing, Berlin, 2002, доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/473833?v=pdf>

¹⁸ *United Nations Decade of Healthy Ageing 2021–2030*, The General Assembly, 2020, доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/3896348>

¹⁹ *European Pillar of Social Rights*, The Gothenburg Summit, 2017, доступно на: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en

Истовремено, потребно је истаћи да старије особе не представљају хомогену групу. Њихов положај и потребе значајно варирају у зависности од места становања, животних услова, здравственог стања, породичне подршке, као и старосне подгрупе, при чему су изазови често израженији код лица старијих од 80 година. Поред тога, родне неједнакости које постоје током животног века, нарочито у области образовања, запошљавања, економске сигурности и учешћа у доношењу одлука, могу бити продубљене у старијој доби, што посебно утиче на положај старијих жена.

Доступни подаци указују на то да је одређени број старијих жена изложен различитим облицима насиља, које често остаје недовољно видљиво и непријављено. Према расположивим истраживањима, 16% жена узраста од 65 до 74 године у Републици Србији пријавило је искуство неког облика насиља након навршене 65. године живота. Разлози за непријављивање могу бити бројни и укључују страх, стид, економску зависност, као и утицај традиционалних друштвених образаца, што указује на потребу за даљим јачањем система подршке и превентивних механизма.²⁰

У складу са Законом о забрани дискриминације, старосна доб препозната је као један од заштићених основа, при чему се заштита односи на све старосне категорије. Закон посебно гарантује право старијих особа на достојанствене услове живота, једнак приступ јавним услугама, као и заштиту од занемаривања, узнемиравања и других облика неједнаког поступања.²¹

У Извештају о спровођењу Мадридској међународној илана акције о старењу за Републику Србију за период 2017–2021. године истиче се да су најзначајнији помаци у протеклим деценијама остварени управо кроз све израженије препознавање старијих особа као разноврсне и хетерогене групе, са различитим потребама, потенцијалима и доприносима. Посебно је наглашен напредак у видљивости положаја старијих жена као групе изложене вишеструким облицима неједнакости, као и значај улоге независних регулаторних институција, које кроз поступање по притужбама и сопствене иницијативе доприносе јачању заштите људских права и унапређењу јавних политика у овој области.²²

²⁰ Exploring violence against older women in the Western Balkans, Moldova and Ukraine, Red Cross of Serbia, UNFPA and International Network for the Prevention of Elder Abuse (INPEA), Belgrade, 2022, p. 18.

²¹ Закон о забрани дискриминације (Службени гласник РС, бр. 22/2009 и 52/2021).

²² Четврти извештај о спровођењу Мадридског интернационалног плана акције о старењу за Републику Србију за период 2017–2021. године, стр. 47.

Примери праксе Повереника за заштиту равноправности у Републици Србији у области дискриминације по основу старосне доби

Пракса Повереника за заштиту равноправности указује на то да је старосна доб један од чешћих основа по којима се грађани обраћају овој институцији ради заштите од дискриминације. У значајном броју случајева, старије особе су изложене вишеструким облицима неједнаког поступања, односно дискриминацији по више основа истовремено, најчешће у комбинацији са инвалидитетом, здравственим стањем или полом.

Истовремено, број поднетих притужби не одражава у потпуности стварно стање. Одређен број старијих особа, услед дуготрајно присутних друштвених образаца, недовољне информисаности или интернализованих стереотипа, свој неповољан положај доживљава као уобичајен и ретко се одлучује да потражи институционалну заштиту. У појединим ситуацијама, присутни су и различити облици насиља или занемаривања, који остају недовољно видљиви, будући да их жртве често не препознају или не пријављују као повреду својих права.

Искуство Повереника за заштиту равноправности показује да се дискриминација по основу старосне доби јавља у готово свим областима друштвеног живота, укључујући и јавну управу, системе социјалне и здравствене заштите, пензијско и инвалидско осигурање, рад и запошљавање, као и области образовања, културе, медија и остваривања имовинских права. Посебна пажња у пракси Повереника посвећена је положају старијих лица на тржишту рада, на којем су и даље присутни изазови у погледу једнаких могућности и равноправног приступа запошљавању и задржавању у радном односу.

У јавном дискурсу и даље су присутни стереотипи у вези са способностима и улогом старијих особа у друштву. У појединим случајевима, старије особе бивају посматране кроз призму смањене самосталности или зависности, што може довести до неоправданог ограничавања њихових права, укључујући и право на самостално одлучивање, располагање имовином или равноправно учешће у јавном животу. У таквим ситуацијама, Повереник је утврђивао постојање дискриминације и упућивао препоруке различитим институцијама, укључујући и домове за смештај старијих особа, банке, осигуравајућа друштва и друге пружаоце услуга.

Међу значајним иницијативама издваја се и предлог за измену Закона о поступку уписа у катастар непокретности и катастар инфраструктуре. Према важећим решењима, поступак уписа се спроводи искључиво путем електронског система, уз обавезно учешће професионалних корисника. Оваква процедура, иако усмерена на унапређење ефикасности, може представљати изазов за одређене категорије грађана, посебно старије и социјално осетљиве, који због ограничених финансијских могућности, недовољног приступа дигиталној опреми или недовољних дигиталних вештина, имају отежан приступ овом праву.

Повереник за заштиту равноправности је у више наврата указивао и на системске изазове у области приступа финансијским и осигуравајућим услугама. У том смислу, банкама и осигуравајућим друштвима упућене су препоруке у вези са праксом искључивања старијих особа из могућности да остваре право на путно осигурање, кредитне производе, платне картице и друге услуге. Важно је истаћи да је степен поступања по препорукама Повереника висок, што је у бројним случајевима резултирало изменама интерних правила и унапређењем праксе, у циљу обезбеђења равноправнијег приступа правима и услугама.

Анализа стања и кључних изазова у положају старијих особа у 12 јединица локалне самоуправе

Током 2024. године организовани су округли столови у 12 јединица локалне самоуправе: Шабац, Нова Варош, Тутин, Нови Пазар, Ваљево, Бела Паланка, Пирот, Пожаревац, Врњачка Бања, Аранђеловац, Бор и Крушевац. Ови догађаји окупили су широк круг релевантних актера на локалном нивоу, укључујући и центре за социјални рад, као и представнике локалне самоуправе, здравствених и образовних установа, организација цивилног друштва, удружења пензионера и канцеларија за младе, уз посебан акценат на учешће припадника и старијих и млађих генерација.

Основни циљ округлих столова био је да се, кроз партиципативни приступ, сагледају потребе и изазови са којима се старије особе суочавају на локалном нивоу, као и да буде пружена подршка јачању капацитета ЈЛС за креирање и спровођење политика и услуга усмерених на унапређење квалитета живота старијих особа, уз истовремено подстицање међугенерациске сарадње. Укупно је учествовало 239 лица различитог пола и узраста, од чега 172 жене и 67 мушкараца. Према старосној структури, међу учесницима је било 37 младих и 69 старијих особа. У групи младих учествовало је 14 мушкараца и 23 жене, док је међу старијим особама било 29 мушкараца и 40 жена.

Значајан допринос процесу израде Програма представљало је спровођење „интерактивне анкете“ (Анекс 1) на сваком округлом столу. Анкета је заснована на питањима преузетим и прилагођеним из упитника коришћеног у *Истраживању о положају старијих грађана у Републици Србији*, које је било саставни део *Посебног извештаја о дискриминацији старијих грађана за 2021. годину*. Одабрано је 14 питања, прилагођених временском оквиру округлих столова, која су обухватила кључне аспекте положаја

старијих особа. Овај методолошки приступ омогућио је систематизовану процену потреба и изазова на локалном нивоу, док су кроз тематске дискусије додатно идентификовани кључни изазови и мапирани позитивни примери праксе у заједницама.

Током округлих столова идентификовани су кључни структурни, институционални и друштвени аспекти положаја старијих особа, који пружају значајну основу за даље јачање и унапређење локалних политика и услуга. Посебна пажња усмерена је на доступност здравствене и социјалне заштите, при чему су учесници указали на потребу за додатним приближавањем услуга старијим особама, нарочито у руралним и географски удаљеним подручјима. У том контексту, као области за даљи развој препознати су јачање мреже специјалиста, увођење и ширење мобилних здравствених тимова, као и унапређење ефикасности система заказивања и упућивања на специјалистичке прегледе. Развој и проширење геронтолошких услуга, попут помоћи у кући, препознати су као важан ресурс за очување самосталности и квалитета живота старијих особа.

У области рада и економске сигурности, округли столови указали су на значај даљег развоја програма који подстичу активност, запошљивост и друштвено ангажовање старијих особа, у складу са њиховим капацитетима и интересовањима. Иако пензиони систем представља основу материјалне сигурности за већину старијих грађана, препознат је простор за додатне мере које би допринеле унапређењу економске стабилности, нарочито за оне који нису остварили право на пензију и који се у већој мери ослањају на подршку породице, локалне заједнице и система социјалне заштите.

Анализа је указала и на различите нивое развијености социјалних услуга међу ЈЛС, што отвара простор за размену искустава и преношење успешних модела из праксе. Док поједине ЈЛС већ развијају свеобухватне системе подршке, укључујући и услуге помоћи у кући и механизме за активно укључивање старијих особа у процесе доношења одлука, у другим срединама препозната је потреба за даљим јачањем инфраструктуре и видљивости постојећих програма, како би они били доступни што ширем кругу корисника, посебно најосетљивијим групама.

Поред институционалних аспеката, посебна пажња посвећена је и друштвеним факторима који утичу на квалитет живота старијих особа. Учесници су истакли значај даље промоције активног старења и препознавања старијих особа као важних носилаца знања, искуства и друштвеног доприноса. Јачање могућности за њихово учешће у друштвеном и заједничком животу препознато је као кључни корак ка смањењу социјалне изолације. У том смислу, развој дневних боравака, клубова за старије особе и програма међугенерациске сарадње препознат је као приоритет у већини локалних заједница.

Тема заштите животне средине препозната је као важан сегмент унапређења здравља и добробити старијих особа. Учесници округлих столова указали су на значај интеграције еколошких аспеката у локалне политике здравства, социјалне заштите и урбаног планирања, имајући у виду да чиста и безбедна животна средина доприноси очувању здравља и самосталности старијих особа. Овај приступ препознат је као важан елемент изградње одрживих и инклузивних локалних заједница.

Истовремено, бројни примери добре праксе представљени током округлих столова показују да је, уз континуирано улагање у локалне политике, међусекторску сарадњу и активно учешће заједнице, могуће додатно унапредити положај старијих особа и допринети развоју друштва заснованог на солидарности, укључености и међугенерациском разумевању.

„Сви желе да живе дуго, али нико не жели да остари.“

Милица, 80 година

Конкретизација по темама

Током процеса израде Програма разматран је широк спектар питања значајних за положај и квалитет живота старијих особа, укључујући и становање, учешће у креирању јавних политика, као и њихову видљивост и заступљеност у јавном и медијском простору. У циљу обезбеђења јасног, усмереног и применљивог оквира деловања на локалном нивоу, Програм је фокусиран на области које имају најнепосреднији утицај на свакодневни живот старијих особа. У том контексту, издвојено је шест кључних тематских области које су препознате као приоритетне и које су у Програму детаљније разрађене, и то:

1. Јачање и даљи развој специјализованих услуга прилагођених потребама старијих особа;
2. Обезбеђење доступне, континуиране и правовремене здравствене заштите, укључујући и унапређење ефикасности и оптимизацију листа чекања;
3. Унапређење економске сигурности старијих особа и јачање подршке удружењима пензионера као важним актерима активног живота у заједници;
4. Унапређење дигиталне писмености старијих особа и олакшавање приступа савременим информационо-комуникационим технологијама;
5. Јачање механизма заштите од насиља, занемаривања и злоупотреба, уз посебну пажњу усмерену на одговорно и информисано поступање у вези са уговорима о доживотном издржавању;
6. Промоција социјалне укључености и развој међугенерациске сарадње и солидарности као кључних предуслова за друштвену кохезију и добробит свих генерација.

Приликом избора ових приоритетних области, издвајају се два кључна разлога. Пре свега, наведене теме су препознате као посебно релевантне од стране учесника округлих столова и континуирано су се појављивале у дискусијама у различитим ЈЛС, што указује на њихов значај и применљивост у различитим локалним контекстима. Поред тога, ове области имају и директни и вишедимензионални утицај на квалитет живота старијих особа, посебно у домену доступности услуга, остваривања и заштите права, као и подстицања њиховог пуног и активног учешћа у друштвеном животу. У наставку Програма, свака од наведених тематских области биће детаљније размотрена кроз анализу постојећег стања, представљање примера добре праксе и идентификованих потреба, као и кроз формулисање препорука и мера. Намера је да, полазећи од искустава, ставова и приоритета самих старијих особа прикупљених током округлих столова у ЈЛС, буде понуђен одржив и применљив оквир мера који ће допринети даљем унапређењу њиховог положаја и превенцији ејџизма у Републици Србији.

„Знаће, ми старији не волимо много да причамо о неким стварима... О ујвору о доживојном издржавању, као да ћиме признајемо да више не можемо сами. О илајним картицама, јер нас је срамота ако нас неко превари. О новим љубавима, јер мисле да је за нас то прошло време. О деци и унучићима које имајемо, јер не желимо да се жале да им је тешко. О дому за старије, јер нас је страх да ћемо тамо бити заборављени. О смрти, јер, иако знамо да долази, свако се боји да о томе говори. О тубику парћнера, јер то боли дубље него што ико мисли. О болестима и лековима, јер нас догсећају да тело више не слуша као пре. Све то ћујимо, а можда би било лакше да нас неко само саслуша.“

.....
Јелена, 75 година

Јачање и даљи развој специјализованих услуга прилагођених потребама старијих особа

Јачање и даљи развој специјализованих услуга прилагођених потребама старијих особа представља једно од приоритетних подручја деловања на нивоу Европске уније, што је јасно препознато у кључним стратешким документима, попут *Зелене књиџе о старењу*. У овом документу указује се на процену да ће у наредној деценији (до 2031. године), бити потребно око осам милиона специјализованих кадрова у сектору здравствене и социјалне заштите.²³ Ови подаци додатно наглашавају значај системског планирања и улагања у људске ресурсе као предуслова за адекватан одговор на изазове демографског старења. У Републици Србији, бројне јединице локалне самоуправе већ показују спремност да одговоре на потребе старијих особа кроз развој различитих облика подршке. Ипак, у условима старења становништва, постоји простор за даље унапређење и проширење спектра специјализованих услуга, нарочито у мањим и руралним срединама, у којима је њихова доступност често ограниченија. Ово отвара могућност за јачање локалних капацитета, боље повезивање сектора и коришћење иновативних модела пружања услуга.

У том контексту, као релевантан пример добре праксе на европском нивоу издваја се *Пакт за вештине (Pact for Skills)*, свеобухватна иницијатива Европске уније покренута 2020. године, која представља системски одговор на изазове зелене и дигиталне транзиције.²⁴ Пакт функционише као платформа за повезивање јавних институција, приватног сектора, образовних установа и организација цивилног друштва, са циљем

унапређења и преквалификације радно активног становништва у складу са савременим економским и друштвеним потребама.

Основна полазна тачка Пакта јесте уверење да дугорочна одрживост тржишта рада и система јавних услуга захтева континуирано улагање у развој компетенција и доживотно учење. Кључни циљеви иницијативе обухватају јачање партнерстава у области развоја вештина, изградњу културе доживотног учења, као и унапређење механизма за праћење и предвиђање потреба тржишта рада. Посебан акценат стављен је на инклузивност, родну равноправност и једнаке могућности, како би програми усавршавања и преквалификације били доступни различитим друштвеним групама.

Пакт за вештине чланицама пружа подршку кроз више функционалних целина. *Networking Hub* омогућава умрежавање и повезивање са европским инструментима као што су *Europass*, *Skills Panorama* и Европска мрежа служби за запошљавање (*European Employment Services — EURES*); *Knowledge Hub* подстиче размену знања и добрих пракси кроз вебинаре, семинаре и приступ релевантним политикама ЕУ; док *Guidance and Resources Hub* обезбеђује информације о доступним изворима финансирања и инструментима подршке, олакшавајући имплементацију конкретних програма на националном и локалном нивоу.

Досадашњи резултати указују на значајан потенцијал ове иницијативе. Према подацима из маја 2025. године, више од 6,1 милион људи учествовао је у програмима обуке и преквалификације реализованим у оквиру Пакта, развијено или унапређено је око 48.000 програма обуке, док је више од 42.000 организација активно укључено у европске мреже вештина. Чланице

²³ *The Green Paper on Ageing, Fostering solidarity and responsibility between generations*, European Commission, January 2021, доступно на: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/green_paper_ageing_2021_en.pdf

²⁴ *The Pact for skills*, European Commission, November 2020, доступно на: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/index_en

Пакта су се обавезале да ће до 2030. године омогућити унапређење или преквалификацију најмање 25 милиона људи, што представља јасан и амбициозан стратешки оквир.

Додатно, у априлу 2025. године Пакт је ојачан кроз нову европску иницијативу *Union of Skills*, којом су уведени додатни механизми подршке, укључујући и развој основних вештина, унапређење преносивости квалификација и мере за привлачење и задржавање талената. Овим проширењем *Пакт за вештине* додатно потврђује свој значај као један од кључних инструмената европске политике развоја људских ресурса, са важним импликацијама и за даљи развој специјализованих услуга за старије особе на националном и локалном нивоу.

Стање на терену: идентификација потреба и доступност услуга за старије особе

Током округлих столова, представници ЈЛС поделили су бројне увиде који осветљавају како постојеће капацитете, тако и могућности за даљи развој услуга намењених старијим особама. Учесници су указали на различите локалне контексте, у појединим срединама постоји простор за проширење спектра специјализованих услуга за старије, док су у другим већ развијене одређене форме подршке, попут услуге помоћи у кући, које представљају важан ослонац за очување самосталности и квалитета живота старијих лица.

Истовремено, истакнута је и потреба за даљим унапређењем доступности здравствених услуга, посебно специјалистичке здравствене заштите, која је у појединим срединама физички удаљена од места становања корисника. Овакве околности указују на значај интегрисаног приступа здравственој и социјалној заштити, као и на потенцијал развоја мобилних тимова и других иновативних модела који би додатно приближили услуге старијим особама и допринели смањењу осећаја изолованости.

Посебно је препозната значајна улога неформалних неговатеља, чланова породице и блиских особа који у великом броју случајева представљају темељ свакодневне бриге о старијим лицима. Иако је њихов допринос често недовољно видљив у формалним системима, међународна искуства јасно указују на њихову значајну друштвену и економску вредност. Процене показују да вредност рада неформалних неговатеља у Швајцарској износи између 10 и 12 милијарди швајцарских франака годишње, у Сједињеним Америчким Државама око 470 милијарди долара, док је у Холандији чак двоструко већа од укупне потрошње на формалне услуге неге.²⁵ Ови подаци указују на значај системског препознавања и подршке овој групи, као и на потенцијал за развој услуга које ће олакшати њихову улогу.

У том смислу, као важна развојна могућност истакнута је услуга *йрегах смешџаја* за неговатеље, која омогућава краткотрајно збрињавање корисника и пружа привремени одмор неговатељима. Иако ова услуга није дефинисана Законом о социјалној заштити, она је стандардизована кроз Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, што представља добру основу за њено даље увођење и развој на локалном нивоу. Њена примена може значајно допринети очувању породичних капацитета за бригу, као и укупној одрживости система подршке старијим особама.

Заједнички закључак већине учесника односи се на потребу за даљим јачањем институционалног и финансијског оквира за дуготрајну негу. Демографски трендови указују на очекивани раст тражње за овим услугама, услед старења становништва, продуженог животног века са хроничним здравственим стањима и промене породичних структура.²⁶ Иако бројне ЈЛС већ реализују услуге подршке, често кроз пројектно финансирање, препознат је потенцијал за њихову постепену интеграцију у редовне локалне буџете,

²⁵ *Ментално здравље неформалних неговатеља*, Црвени крст Србије и Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији, Београд, 2022, стр. 10–11.

²⁶ Матковић, Гордана, *Национални трансферни рачуни и йрейоруже за йолишке у социјалном сектору*, Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији, Београд, 2023, стр. 25–26.

чиме би били обезбеђени већа стабилност и континуитет.

Подаци о јавним издвајањима додатно указују на простор за развој. У Републици Србији издвајања за дуготрајну негу у оквиру здравствене заштите износе 0,05% БДП, док је за услугу помоћи у кући 2018. године издвојено 0,02% БДП. Упоредна искуства земаља Европске уније, попут Холандије и Данске, у којима јавна издвајања за ове намене прелазе 3,5% БДП, указују на дугорочне користи улагања у услуге у заједници, како за кориснике, тако и за системе здравствене и социјалне заштите.²⁷

Социјална укљученост препозната је као један од кључних фактора квалитета живота у старијој доби. Учесници округлих столова указали су на значај развоја организованих активности, дневних боравака и програма дружења, нарочито у руралним и мањим срединама, у којима физичка удаљеност и ограничени ресурси могу утицати на учесталост контаката и друштвених интеракција. Ови програми имају потенцијал да додатно ојачају осећај припадности заједници и допринесу активном старењу.

Такође је указано и на значај даљег унапређења капацитета институционалног смештаја, као и на потребу за приступачнијим решењима у области здравствених услуга, укључујући и редовне превентивне прегледе и јачање сарадње између центара за социјални рад и здравствених установа. Позитивну улогу у локалним заједницама имају и организације попут „Црвеног крста Србије”, које кроз програме кућних посета доприносе подршци старијима, а чији би обухват могао бити додатно проширен уз адекватну институционалну и финансијску подршку.

На крају, посебно је истакнута потреба за унапређењем стоматолошких услуга и доступности протетике на локалном нивоу, како би старије особе своја законска права могле да остварују у месту становања. Овај сегмент представља важан део очувања здравља, функционалности и достојанства у старијем добу.

Град Шабац — пример успешног модела подршке старијим особама

Град Шабац представља пример развијеног и институционално утемељеног модела подршке старијим особама, са више од две деценије континуираног искуства у пружању услуга помоћи у кући. Модел се одликује широким обухватом, који укључује и удаљена рурална насеља, пуну територијалну покривеност, организован превоз до здравствених установа, као и активно учешће удружења пензионера у процесима планирања и доношења одлука. Посебна вредност овог приступа огледа се у дугорочној међусекторској сарадњи, стратешком финансијском планирању и доследној имплементацији договорених мера у пракси.

Институционалну основу модела чини *Савет за унапређење положаја старијих*, који је основао град Шабац као саветодавно тело за креирање и праћење политика усмерених ка старијој популацији. Савет броји седам чланова и укључује представнике: Удружења пензионера, Удружења особа са инвалидитетом, Геронтолошког центра Шабац, Центра за социјални рад, удружења грађана која делују у области унапређења положаја старијих у руралним срединама, најстаријег одборника у Скупштини града Шапца, као и члана Градског већа надлежног за социјална питања. Оваква структура омогућава интегрисан приступ, уважавање различитих перспектива и директно учешће старијих особа у креирању локалних политика.

Додатно, град Шабац је усвојио и *Локални акциони план за унапређење положаја старијих за период 2024–2025. године*, као први стратешки документ на локалном нивоу који потребе старијих особа системски ставља у фокус и служи као инструмент за остваривање њихових права. У оквиру Центра за социјални рад основан је и *Ресурсни центар за међугенерациску солидарност*, који пружа саветодавну и правну подршку, подстиче волонтерски ангажман старијих особа и реализује активности усмерене на јачање међугенерациске сарадње и друштвене кохезије.

²⁷ *Ibidem.*

Резултат оваквог свеобухватног и континуираног приступа јесте чињеница да је Шабац постао први град у Републици Србији који је стекао статус заједнице прилагођене старијим особама, у складу са критеријумима Светске здравствене организације, чиме је постављен као пример добре праксе и модел који може бити примењив и у другим ЈЛС.

Услуге које се у граду Шапцу пружају у континуитету:

- **Теренски сарадник** — Услуга је усмерена на превентивно деловање и рано препознавање ризика, са посебном пажњом усмереном на старије особе које живе саме и у руралним срединама. Обухвата практичну подршку (помоћ у остваривању права, одлазак у институције, планирање мера заштите), саветодавно-едукативне активности (информисање, мотивација, психосоцијална подршка), као и рад на терену, у установама и путем електронских канала комуникације.
- **Помоћ у кући** — Град Шабац за ову услугу издваја значајна буџетска средства, преко 276 милиона динара годишње. Услуга обухвата подршку у свакодневним животним активностима, као што су набавка намирница, одржавање личне и кућне хигијене и припрема obroка, али и пружање друштвене подршке и превенцију социјалне изолованости. Реализује се у сарадњи са геронтодомаћицама и здравственим радницима, што доприноси интегрисаном приступу здравственој и социјалној заштити.

Кључне препоруке за унапређење услуга и подршке за старије особе

Стандардизација услуге помоћи у кући препозната је током округлих столова као један од најважнијих приоритета, што јасно потврђују искуства и изјаве учесника о значају ове услуге за свакодневни живот старијих особа. Чак и у ЈЛС у којима је услуга добро развијена, истакнута је потреба за њеним даљим унапређењем и уједначавањем, док је у срединама са мање развијеним услугама ова потреба још израженија.

Стандардизација би требало да обухвати и сегмент неге, са јасно дефинисаним обимом услуге и ценом на националном нивоу, како би били обезбеђени равномерна доступност и уједначен квалитет, независно од места становања. Ово је посебно значајно за руралне и географски удаљене средине, у којима је помоћ у кући често основни, а понекад и једини облик подршке старијим особама.

„Презадовољан сам услугом помоћи у кући. Живој ми се од љага љојљуно љроменио. Није сљвар у сљремању, имам све шљо ми шљреба, своју башљју и кућу, вељ у разљвору, љажњи и љугској гобројји коју шља особа доноси. То ми значи више нељо шљо мољу да ољшеш.“

Чедомир, 86 година

Формирање сениор волонтерског сервиса

препознато је као значајан механизам за превенцију социјалне изолације и подстицање активног старења. Овај сервис би пружао подршку особама које се приближавају старосној граници за одлазак у пензију, кроз саветодавне и информативне активности, помоћ у сналажењу у систему здравствених и социјалних услуга, као и кроз повезивање са могућностима за волонтерски или други друштвени ангажман.

Циљ је да старије особе благовремено добију информације о својим правима, обавезама и доступним програмима, што би им омогућило да активније и сигурније планирају живот након пензионисања. Истовремено, овакви сервиси доприносе јачању међугенерациске солидарности и преносу знања и искуства на млађе генерације.

„Сениор волонљерски сервис би нам омољуљо да ољшанемо акљивни, боље информисани и љовезани са заљедницом, као и да лакше љланирамо и орљанизујемо свој живољ у љензионерским данима.“

Смиљка, 68 година

Развој партнерстава са приватним сектором за успостављање мобилних тимова препознат је као иновативан приступ у условима ограничених буџетских капацитета ЈЛС. Кроз оваква партнерства, запослени у приватним компанијама могли би бити додатно обучени за пружање подршке старијим особама на терену, уз задржавање радних права и могућност остваривања додатних бенефиција.

Овај модел има потенцијал да ојача друштвену одговорност компанија, подстакне солидарност у локалним заједницама и прошири мрежу подршке, посебно у руралним и слабије доступним подручјима. Истовремено, допринео би и бољој интеграцији приватног сектора у локалне стратегије активног и здравог старења.

„Могућноси да мобилни тимови раде уз подршку приватног сектора значи да више људи може да добије помоћ када им је најпошребнија.“

Милан, 76 година

Успостављање Савета за правну помоћ старијим особама издвојено је као важан корак ка унапређењу приступа правди и заштити права. Савет би окупио представнике ЈЛС, правосуђа, адвокатских комора, организација цивилног друштва и академске заједнице, са циљем координације активности и обезбеђења континуиране и доступне правне подршке.

Поред бесплатног правног саветовања и помоћи у вези са пензијским, имовинским, наследним и стамбеним правима, Савет би реализовао и едукативне активности и информативне кампање ради јачања правне писмености старијих особа. На тај начин допринело би се већој сигурности, самосталности и поверењу у институције.

„Важно је да старије особе имају место где могу да добију поуздане информације и савети о својим љавима. Савети за љравну љомоћ би нам омоћућило да се осећамо сигурније и љодржано у решавању свакодневних љравних љићана.“

Анђела, 72 године

Посебна пажња најугроженијим категоријама старијих особа препозната је као један од кључних приоритета. Реч је пре свега о старијим лицима која живе испод прага сиромаштва, у самачким домаћинствима или са инвалидитетом. Подаци указују на то да је стопа апсолутног сиромаштва међу особама старијим од 65 година порасла са 6,8% у 2020. на 10,3% у 2022. години, што додатно наглашава значај правовремене и циљане подршке.

Док се за део старијих особа може очекивати активно учешће удружења, заједнице и цивилног сектора, код најосетљивијих група институције имају кључну улогу као носиоци и координатори мера. Уз координисану сарадњу свих релевантних актера, унапређење положаја ових група могуће је постићи кроз доследну примену постојећих иницијатива, боље коришћење законских могућности и даље ширење услуга у заједници.

„Без блаовремене љодршке, многи старији остиају сами и изоловани. Добра орђанизација и гостујине услује заиста мењају живоћ.“

Јелена, 80 година

Обезбеђење доступне, континуиране и правовремене здравствене заштите, укључујући и унапређење ефикасности и оптимизацију листа чекања

Обезбеђење доступне, континуиране и правовремене здравствене заштите, укључујући и унапређење ефикасности и оптимизацију листа чекања, подразумева да пацијент добије одговарајућу услугу у оптималном року, уз равноправан приступ без географских, социјалних или финансијских баријера. За остварење овог циља, важно је истовремено јачати капацитете примарне здравствене заштите, оптимизовати листе чекања кроз класификацију по клиничким приоритетима, увођење јединствених стандарда упућивања, као и примену система активног позива и корекције термина. Овај приступ омогућава да пацијенти, а посебно старије особе, благовремено добију потребне услуге, да празни термини буду минимизирани, а чекање прилагођено стварним здравственим потребама. На тај начин унапређују се приступност, континуитет неге и ефикасност рада здравствених установа, уз већу предвидљивост и сигурност за кориснике услуга.

ЈЛС имају значајну улогу у подршци овим процесима, посебно кроз јачање сарадње са домовима здравља, центрима за социјални рад и другим локалним актерима. ЈЛС могу допринети бољој доступности здравствених услуга кроз организацију превоза за старије особе, подршку мобилним здравственим тимовима, као и кроз информисање грађана о доступним услугама и процедурама заказивања. Такође, кроз локалне планове и програме, ЈЛС могу препознати специфичне потребе старијих особа у својим заједницама и подржати увођење иновативних решења која допуњавају здравствени систем.

Дигитална подршка игра кључну улогу у овом процесу, омогућавајући е-упуте, е-заказивање и транспарентне

портале са подацима о времену чекања у реалном времену. За старије особе посебан значај има развој дигиталне писмености, који, уз подршку ЈЛС, омогућава боље коришћење ових алата и олакшава приступ здравственој нези.

„Е-ујуџи и мојућносџ да сам закажем ѿреџег ми мноџо значе. Чак и када нисам сиџуран у џехнолоџију, особље ми увек ѿмоџне, и џо ми олакшава живоџи.“

Александар, 68 година

Стање на терену: пружање здравствене заштите за старије особе

Током округлих столова, приступ здравственој заштити издвојио се као једна од кључних тема значајних за квалитет живота старијих особа. Учесници су указали на то да, и у срединама у којима је примарна здравствена заштита у домовима здравља добро организована и доступна, постоје изазови у погледу приступа специјалистичким услугама. У појединим случајевима, старије особе су упућене на здравствене установе удаљене и до 50 километара, што може представљати додатно оптерећење, посебно за оне са ограниченом покретљивошћу, нижим примањима или без адекватне подршке за превоз. У том контексту, истакнута је важност даљег развоја мобилних здравствених тимова, јачања капацитета хитне медицинске помоћи у руралним подручјима, као и унапређења система

заказивања прегледа. Централизовани механизми, попут колцентара и дигиталних платформи у оквиру е-здравља, препознати су као корисни алати који могу значајно олакшати оријентацију у систему и смањити административне баријере за старије особе.

„Када знам да моју да добијем њрећег у њојрећном року и да ми је све објашњено на једносћаван начин, осећам се сићурно и сићурно да се бринем о свом здрављу.“

.....
Марина, 72 године

Истовремено, учесници су препознали да постоји додатни потенцијал за унапређење приступа специјалистичким прегледима, као и за даље унапређење ефикасности листа чекања и континуирано јачање здравствене инфраструктуре. Посебно је истакнут значај неговања квалитетног и партнерског односа између здравствених радника и старијих пацијената, у којем се потребе старијих особа благовремено препознају и уважавају. Овај аспект здравствене заштите препознат је као важан ослонац за јачање поверења у систем и подстицање редовног и правовременог коришћења здравствених услуга.

Град Ваљево — пример добре праксе: здравствена подршка и превентивне активности у заједници

Град Ваљево представља пример локалне самоуправе која систематски улаже у превентивну здравствену заштиту и доступност услуга за старије особе у заједници. Као посебно значајну, учесници округлог стола у Ваљеву издвојили су месечну акцију локалне здравствене службе, у оквиру које су бесплатно организоване посете месним заједницама широм града. Током ових посета спроводе се превентивни здравствени прегледи, укључујући и контролу нивоа шећера, холестерола и триглицерида, мерење крвног притиска, као и праћење редовности узимања терапије и одлазака на контролне прегледе. Овакве активности

доприносе раном откривању здравствених ризика и јачању континуитета здравствене заштите, посебно за старије особе које теже приступају здравственим установама.

Поред превентивних прегледа, реализују се и кућне посете, које омогућавају бољи увид у услове живота старијих особа. У зависности од уочених потреба, успоставља се сарадња са Центром за социјални рад, домовима здравља, „Црвеним крстом“ и другим релевантним институцијама, чиме се обезбеђује координисан и мултисекторски приступ подршци.

„Превентивни здравствени њрећег није само њрећег. То је и разговор, осмех и њажња која нам мноћо значи.“

.....
Марко, 78 година

Као додатни корак ка стратешком планирању, град Ваљево покренуо је иницијативу за систематско мапирање самачких и старачких домаћинстава, која ће бити спровођена до 2028. године. Овим процесом биће успостављена свеобухватна база података, повезана са матичним службама и другим институцијама, што ће омогућити прецизније планирање и циљано усмеравање мера подршке. Посебна пажња посвећује се евидентирању особа са инвалидитетом, како би била обезбеђена правовремена и адекватна подршка, нарочито у ванредним ситуацијама. Оваквим приступом, град Ваљево поставља чврсте темеље за интегрисани, превентивни и одрживи систем здравствене и социјалне заштите старијих особа, заснован на блиској сарадњи институција и активном присуству услуга у заједници.

Кључне препоруке за унапређење приступа здравственој заштити

Увођење и ширење мобилних здравствених тимова представља ефикасан механизам за приближавање здравствених и социјалних услуга старијим особама, нарочито у руралним и тешко доступним подручјима. Мобилни тимови, састављени

од здравствених и социјалних радника, уз подршку обучених волонтера, пружају основне здравствене прегледе, психосоцијалну подршку, саветовање, као и посредовање у остваривању права и коришћењу других услуга. Развој овог модела подразумева блиску сарадњу здравственог и социјалног сектора са локалним актерима, креирање ажурних евиденција о старијим и самачким домаћинствима и боље планирање интервенција у складу са реалним потребама на терену.

Поред непосредне подршке, мобилни тимови би имали и едукативну улогу, кроз промоцију превентивних мера, здравих стилова живота и коришћења дигиталних алата прилагођених старијим особама. Оваква интегрисана пракса доприноси смањењу социјалне изолације, очувању здравља и јачању улоге заједнице, уз потенцијал за постепену стандардизацију на националном нивоу.

„Мобилни здравствени тимови би нам помогли да добијемо помоћ и савет без потребе да пушћемо далеко — да се осећамо сигурно, подржано и мање усамљено.“

Петар, 78 година

Развој програма психосоцијалне подршке за старије особе препознат је као значајан допринос очувању менталног здравља и квалитета живота старијих особа. Програм омогућава редовне сусрете са психологом, како кроз индивидуални рад, тако и кроз мале групе, у циљу јачања емоционалне стабилности и осећаја припадности. Основни циљеви програма укључују и смањење осећаја усамљености и социјалне изолације, пружање професионалне подршке у суочавању са животним променама, подстицање групне и међугенерациске интеракције кроз тематске радионице, као и развој вештина самопомоћи и управљања стресом.

Програм би био реализован у оквиру центара за социјални рад, дневних центара за старије и кроз мобилне посете у руралним подручјима, уз укључивање волонтера у организацију и логистичку

подршку. Овакав приступ доприноси очувању менталног здравља, већој укључености старијих у живот заједнице и јачању осећаја подршке и уважавања.

„Када смо усамљени, једна лепа реч, њажљив разговор или осмех моју учини да се осећамо видљиво, важни и њовезано са свешом око нас. Такав шренуџак њажње нам мноћо значи и даје снаћу да насћавимо да учесћујемо у живоћу заједнице.“

Бисера, 73 године

Унапређење примене телемедицине за старије особе представља значајан потенцијал за унапређење приступа здравственој заштити старијих особа. Путем видео-консултација, старији би могли да остваре савете лекара, праћење хроничних стања и психолошку подршку без потребе за физичким одласком у здравствене установе. Повезивањем домова здравља са корисницима путем дигиталних уређаја, попут мобилних телефона или таблета, омогућава се континуирано праћење здравственог стања и правовремена реакција у случају погоршања. Овај модел је посебно значајан за старије особе које живе саме, имају ограничену покретљивост или бораве у удаљеним подручјима.

Комбинацијом телемедицине са програмима дигиталне писмености и подршком на локалном нивоу, стварају се услови за ефикаснији, доступнији и кориснику прилагођенији здравствени систем, који доприноси континуитету неге и већој самосталности старијих особа.

„Телемедицина није будућносћ, њо је садашњосћ, и она њреба да служи и нама сћаријима, јер нам омоћућава лакши и бржи њрисћућ здравственој зашћићи на један клик, чиме чувамо и себе и здравствене раднике.“

Златко, 70 година

Унапређење економске сигурности старијих особа и јачање подршке удружењима пензионера као важним актерима активног живота у заједници

Економска сигурност представља важан аспект квалитета живота старијих особа, а Програм се фокусира на две међусобно повезане области: подстицање економске стабилности старијих особа и јачање финансијске и организационе подршке удружењима пензионера.

Многе старије особе користе своје приходе на начин који захтева промишљено планирање трошкова у области здравствене заштите, комуналних услуга и других свакодневних потреба, што им омогућава да одрже економску стабилност и квалитет живота. Подаци из Националних трансферних рачуна у Републици Србији показују да јавни трансфери чине значајан извор подршке за старије особе (59,4% примања), док приватни трансфери, укључујући и помоћ породице и блиских лица, доприносе око 16% потрошње старијих.²⁸ Посебан акценат потребно је ставити на подршку групама које могу бити економски осетљивије, као што су жене, лица са непотпуном радном историјом, корисници пољопривредних пензија и особе са инвалидитетом, како би били обезбеђени економска стабилност и квалитет живота у заједници.

Континуирани напори за подршку старијим особама и развој програма који подстичу њихову економску и друштвену укљученост директно доприносе очувању аутономије, физичког и менталног здравља, као и општег благостања.

Подршка удружењима пензионера представља значајну платформу за размену информација, организовање активности и активно учешће старијих у заједници. Јачање капацитета ових удружења, као и развој иновативних и комплементарних механизма подршке, омогућавају старијим особама да остану активне, социјално укључене и економски стабилне. На овај начин се истовремено доприноси оснаживању аутономије старијих и побољшању квалитета живота у локалним заједницама.

Стање на терену: економска сигурност за старије особе и доступне мере подршке

Током округлих столова у више ЈЛС, старије особе су указале на значај финансијске сигурности за квалитет живота и активно учешће у заједници. Старије особе имају велики потенцијал да допринесу локалној заједници кроз своја знања, искуство и вештине, показујући спремност за учешће у програмима менторства или активностима социјалне подршке.

У неким ЈЛС већ се реализују иницијативе које омогућавају менторство младих од стране пензионера у предузетништву, а старије особе показују заинтересованост за даље укључивање у сличне програме уз подршку институција.

Управљање трошковима за храну, лекове и становање подстиче развој индивидуалних и колективних стратегија за одржавање економске стабилности. У том контексту, важно је подржати мере које старијим

²⁸ *Аналитички извештај о Националним трансферним рачунима за Републику Србију*, Републички завод за статистику и Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији, Београд, 2023, стр. 43.

особама омогућавају да живе достојанствено и активно учествују у животу заједнице, укључујући и подстицање међугенерациске солидарности и локалне економске активности.

„Исџада га су ѿензионери најбољи економисџи. Свакодневнo ѿланирамо и ѿрилаѿођавамо своје ѿрошкове за основне живoѿине ѿоѿребе, ог хране и лекова до сѿановања. То је сналажљивосѿи, али и мудросѿи у ѿурављању оѿраниченим ресурсима.“

.....
Милева, 70 година

Примери добре праксе: развој „сребрне економије“

У данашњем свету, у којем демографске промене играју значајну улогу, старије особе отварају нове могућности кроз концепт „сребрне економије“. „Сребрна економија“ обухвата све економске активности усмерене на потребе и интересе особа старијих од 50 година — од производа и услуга које директно користе, до додатних економских активности које та потрошња покреће. Поред тога, она подразумева и активно учешће старијих у заједници, било кроз рад, волонтеризам, менторство, било кроз предузетничке активности, док се истовремено услуге и инфраструктура прилагођавају њиховим потребама, обезбеђујући лакши приступ, квалитет и удобност.

Концепт „сребрног предузетништва“ истиче активну улогу старијих у пословном свету, укључујући оне који постају предузетници након 50. године живота. Користећи своје знање, искуство и вештине, старије особе доприносе економском расту, развоју локалних заједница и иновативним решењима која подстичу одрживи развој. На овај начин, старије генерације преузимају видљиву и вредносно препознатљиву улогу у друштву, истовремено доприносећи социјалној кохезији.

ЈЛС имају важну улогу у овом процесу, кроз подршку развоју „сребрне економије“, прилагођавање локалних услуга и програма потребама старијих, као и кроз

стварање окружења које подстиче активност и учешће старијих у економском, социјалном и културном животу заједнице. Активно ангажовање ЈЛС омогућава синергију између јавног, приватног и цивилног сектора, обезбеђујући да потенцијал старијих буде препознат и вреднован, а услуге и активности у заједници — доступне и прилагођене њиховим потребама.

У оквиру активног укључивања старијих особа у живот заједнице, округли столови су показали да постоји потенцијал за развој програма који подржавају „сребрну економију“ кроз радни, менторски или волонтерски ангажман. Иако системски примери још нису широко распрострањени, ова иницијатива представља значајну прилику за оснаживање старијих и омогућавање да својим знањем и искуством активно доприносе заједници.

Примери добре праксе у области економске стабилности већ постоје у неким ЈЛС: лица која нису у радном односу имају право на бесплатан превоз, што је првобитно било резервисано за особе старије од 65 година. Такође, у појединим ЈЛС пензионери са минималним примањима укључени су у програм једнократних социјалних давања, што пружа подршку у обезбеђењу достојанственог живота, смањује економску рањивост и омогућава старијима да остану активно укључени и повезани са својом заједницом.

Кључне препоруке за унапређење економске сигурности

Програми радне активације старијих особа и развој „сребрне економије“ могу значајно допринети заједници и локалној економији. Једна од кључних препорука је подстицање развоја и промоције „сребрне економије“, која обухвата економске активности усмерене на потребе особа старијих од 50 година и истовремено укључује активно учешће старијих у друштву.

„Сребрна трансформација“ је један од приоритета пољског председавања ЕУ у 2025. години, када је у питању социјална политика. У оквиру тога, добра

полазна основа могу бити теме и области које су се издвојиле у ЕУ по овом питању, а то су: унапређење и преквалификација старијих радника за нова занимања, смањење стереотипа о старењу и препознавање специфичних изазова са којима се суочавају старије жене.²⁹ Успостављање посебних програма радне активације за оне старије особе које желе да наставе професионални ангажман у ограниченом обиму, кроз рад са непуним радним временом или по уговору о делу, било би вишеструко корисно. Осим што омогућава старијим лицима да остану економски активни, самостални и друштвено укључени, такође и доприноси заједници кроз пренос знања и искуства, јачање локалне економије и подстицање међугенерациске сарадње и солидарности.

Потенцијалне области ангажовања укључују: образовне и консултантске услуге, сезонске и административне послове, услуге неге и подршке у домаћинству (чување деце, брига о болеснима, пружање кућних услуга) и пренос занатских вештина и знања. Програм би могао да обухвати елементе правне и здравствене подршке старијим особама, као и систем подстицаја за послодавце кроз субвенције и пореске олакшице, чиме би додатно било стимулисано активно укључивање старијих у економске токове.

„Када старије особе могу да своје знање и искуство унесу у заједницу, не само да се осећају вредним и укљученим, већ и сама заједница љосћаје бољаша, иновативнија и љовезанија.“

Славенка, 70 година

Финансијска едукација и подршка у управљању приходима, организоване кроз удружења пензионера у сарадњи са банкарским сектором и агенцијама за заштиту потрошача, омогућавају старијим особама да самостално управљају својим финансијама, користе дигиталне услуге и минимизирају ризик од злоупотреба. Дobar пример

²⁹ *Silver transformation: empowering older people to play an active role in the workforce*, Article, 10 March 2025, доступно на: <https://polish-presidency.consilium.europa.eu/en/news/silver-transformation-empowering-older-people-to-play-an-active-role-in-the-workforce/>

даје шпански банкарски сектор, који је развио интегрисани приступ финансијској и дигиталној едукацији, укључујући и превенцију превара и сајбер-безбедност, са више од 660.000 лица старијих од 65 година укључених у обуке током 2023. године.³⁰

„Едукација у области финансија би нам улила самољоуздање да сами љанирамо живљшне љрошкове и да се осећамо безбедно у дигиталном свешу.“

Ана, 72 године

Оснаживање удружења пензионера уз подршку ЈЛС

— Удружења пензионера пружају социјалну подршку, организују културне и рекреативне активности и активно заступају интересе старијих у јавним политикама. Током округлих столова истакнуто је да њихов рад олакшава свакодневицу, и јача активност и осећај припадности заједници. Уз предвидиву институционалну подршку и финансијске ресурсе које обезбеђују ЈЛС, удружења могу проширити програме, допрети до већег броја старијих и дугорочно очувати ефективност активности.

Развој менторских и консултантских капацитета удружења у сарадњи са ЈЛС и организацијама цивилног друштва омогућава да ова удружења постану активни актери који сами генеришу ресурсе и иницирају пројекте од ширег друштвеног значаја. Сарадња са стручњацима и локалном самоуправом ствара стабилне мреже подршке, јача капацитете ЈЛС у планирању и реализацији локалних програма за старије, подстиче међугенерациску сарадњу и доприноси активнијем учешћу старијих у локалном развоју. Ефекти овог приступа укључују и економско оснаживање старијих особа, већу друштвену видљивост и дугорочно јачање улоге ЈЛС као партнера у развоју заједнице.

„Удружење љензионера ми олакшава живљш. Дружимо се, љирамо, љуљујемо... не знам шаша бих без њих!“

Југослава, 78 година

³⁰ *Asociación de Cajas de Ahorros y Bancos creados por ellas*, 2024, доступно на: <https://www.ceca.es/eng/eng/notas-prensa/la-banca-constata-los-avances-en-su-compromiso-social-2/?utm>

Унапређење дигиталне писмености старијих особа и олакшавање приступа савременим информационо-комуникационим технологијама

Дигитална трансформација представља један од кључних приоритета Републике Србије у модернизацији јавне управе, здравства и образовања, али такође пружа и значајну прилику за веће укључивање старије популације у друштвени живот. Дигитална писменост обухвата не само коришћење технологије, већ и остваривање основних права у све дигитализованијем окружењу, од електронског заказивања прегледа и пријаве за субвенције, до коришћења банкарских и административних услуга. Омогућавањем приступа савременим уређајима и обукама, старије особе могу пуном снагом да искористе потенцијале дигиталног друштва, чиме се унапређују њихова самосталност, квалитет живота и друштвена повезаност. Јачање дигиталне укључености има и значајан социјални и економски ефекат, јер доприноси смањењу дигиталне искључености, спречава појаву дигиталног ејџизма и омогућава активно учешће свих генерација у локалним заједницама.

Према подацима Републичког завода за статистику из 2023. године, 47% лица старости између 65 и 74 године никада није користило рачунар, а 31,6% никада није користило интернет.³¹ У том контексту, ЈЛС има кључну улогу у олакшавању приступа дигиталним услугама кроз локалне центре за образовање, дневне центре за старије и мобилне сервисе, као и подршку удружењима и волонтерским програмима који реализују обуке и индивидуалну наставу. На тај начин се ствара окружење у којем старије особе могу активно да користе савремене технологије и у потпуности учествују у животу заједнице.

Стање на терену: дигитална писменост и приступ е-услугама за старије особе

Округли столови су показали да старије особе показују значајан интерес за унапређење дигиталних вештина. Многи истичу потребу за обукама у коришћењу мобилних телефона, е-управе и електронских здравствених сервиса. Позитивни примери већ постоје: локални огранци „Црвеног крста“, домови културе, библиотеке и друге институције успешно организују радионице и обуке прилагођене старијима, пружајући практичну помоћ и подршку у савладавању дигиталних алата.

Ово указује на велики потенцијал за развој локалних кампања и програма који су прилагођени различитим потребама старијих особа, уз активирање волонтерских мрежа и укључивање младих као подршке у обукама. ЈЛС има кључну улогу у координацији ових активности, обезбеђењу ресурса и повезивању институција, организација и волонтера. Редовна и системска реализација оваквих иницијатива омогућила би дугорочно одржив развој дигиталних компетенција, што старијим особама пружа већу самосталност и лакши приступ услугама, и јача повезаност са заједницом.

„Некада смо писали писма, а данас можемо да разговарамо са унуцима преко екрана. Само ако нас неко смирљиво уведе у њај свей, можемо и ми да ирајимо корак са временом.“

³¹ Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, Републички завод за статистику, 2023, доступно на: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/upotreba-ikt/>

Душица, 72 године

Пример добре праксе: развој дигиталне писмености старијих особа у сарадњи са „Црвеним крстом Србије“

У више ЈЛС успешно се реализују активности усмерене на унапређење дигиталних вештина, посебно међу старијим особама и социјално осетљивим групама. Један од водећих актера у овом домену је „Црвени крст Србије“ са својим огранцима, који организује радионице о коришћењу мобилних телефона и апликација за комуникацију (*Viber*, *WhatsApp*), као и основама безбедног коришћења интернета. Волонтери пружају индивидуалну подршку, помажући старијим особама да шаљу поруке и фотографије, обављају видео-позиве са породицом и приступају дигиталним услугама и информацијама. У сарадњи са ЈЛС и другим локалним институцијама, „Црвени крст Србије“ учествује у кампањама које промовишу безбедно и одговорно понашање у дигиталном окружењу. Поред тога, радионице користе и прилагођене активности на таблетицама које подстичу когнитивне способности и доприносе превенцији деменције. Ова интегрисана пракса омогућава старијим особама да развију дигиталне компетенције, ојачају самосталност, лакше приступају услугама и одрже активну повезаност са заједницом.

„Учили да користићим мобилни телефон и интернет ми није само практично. То ми даје осећај самосталности, блискости са породицом и сигурности у свакодневном животној.“

.....
Марина, 72 године

Посебну вредност представља телефонски круг услуга, кроз који волонтери редовно контактирају са старијим особама, посебно оних које живе саме. Овај програм обезбеђује емоционалну подршку, информисање о доступним услугама, праћење здравственог стања, идентификацију потреба и посредовање у решавању евентуалних изазова. Током пандемије COVID-19, ова активност показала је свој значај у

смањењу осећаја изолације и оснаживању старијих грађана, а њено искуство пружа важне лекције за креирање будућих политика усмерених ка обезбеђењу достојанственог и равноправног положаја старијих, чак и у ванредним околностима. Пандемија COVID-19, такође је нагласила и важност инклузивног приступа који укључује активну сарадњу са старијим особама и организацијама које их заступају, као и потребу за развојем прецизних података ради ефикасније и праведније примене мера.

Поред тога, развијају се и иницијативе које старијима омогућавају да и сами постану активни учесници, не само да уче, већ и да преносе знања другима, чиме се подстиче међугенерациска размена искуства и знања. Такви програми имају потенцијал да значајно унапреде дигиталну инклузију старијих особа и заслужују континуирану институционалну подршку и стабилно финансирање од стране ЈЛС и других релевантних институција.

Кључне препоруке за унапређење дигиталне писмености

Успостављање Националног програма за унапређење дигиталне писмености старијих особа у сарадњи са релевантним институцијама и Канцеларијом за информационе технологије и електронску управу — Програм би користио постојећу инфраструктуру, школе, библиотеке, месне заједнице, канцеларије за младе, као и огранке „Црвеног крста“, уз подршку обучених волонтера и стручног особља. На овај начин била би обезбеђена редовна, доступна и прилагођена подршка старијим грађанима у савладавању дигиталних вештина. Програм би обухватао основне модуле као што су коришћење паметних телефона, интернет претраге, е-заказивање прегледа, услуге *eУправа* и *eАтлар*, као и безбедно коришћење дигиталних уређаја. Активно укључивање младих у рад са старијима кроз адекватне програме подстакло би међугенерациску сарадњу, јачајући поверење и осећај заједништва, док би истовремено допринело већој ефикасности и доступности услуга на локалном нивоу, уз подршку ЈЛС.

„Национални програм за унапређење дигиталне писмености омогућиће да велики број старијих особа буде активно укључен. Дигиталне вештине нису само мода. У данашњем свету је потребно ако желимо да ирајимо корак и будемо активан део заједнице.“

.....
Љубица, 83 године

Програми „млади уче старије“ — Како би била унапређена дигитална писменост и јачала међугенерациска солидарност, препоручује се развој структурираног програма у којем млади, ученици, студенти и волонтери, обучавају старије особе за коришћење дигиталних уређаја. Овакве иницијативе могу бити реализоване у сарадњи са школама, факултетима, омладинским организацијама и локалним институцијама. Практична искуства показују да старије особе кроз овакве програме стичу практичне дигиталне вештине, док се истовремено продубљују међугенерациски односи, подстиче размена искустава и гради осећај солидарности и повезаности са заједницом.

„Често се мисли да су млади лењи, а старији скупи за друштво, али када се знање младих и искуство старијих споје, свако добија. Учимо једни од других и растемо заједно.“

.....
Светлана, 83 године

Добар пример је програм „Big & Mini“ у Сједињеним Америчким Државама, који је током пандемије COVID-19 омогућавао недељне телефонске разговоре између млађих и старијих учесника. Евалуација програма показала је висок ниво задовољства, осећај блискости и позитиван утицај на смањење осећаја усамљености код старијих учесника, као и повећање самопоуздања и позитивних ставова код младих.³²

Искуства овог програма указују на перспективан модел међугенерациске сарадње, који доноси обостране користи и представља смернице за развој сличних иницијатива на локалном нивоу у Србији. ЈЛС и локална удружења, у сарадњи са образовним и цивилним сектором, могу омогућити дугорочно одрживу реализацију оваквих програма, јачајући дигиталну инклузију, самосталност и друштвено учешће старијих особа.

³² *Big and Mini: A Promising Intergenerational Program for Social Connections*, Int J Environ Res Public Health, 2022, доступно на: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35457434/>

Јачање механизма заштите од насиља, занемаривања и злоупотреба, уз посебну пажњу усмерену на одговорно и информисано поступање у вези са уговорима о доживотном издржавању

Старије особе у Републици Србији заслужују сигурно и достојанствено окружење у којем се њихова права и потребе поштују. У циљу очувања физичког, психолошког и економског благостања, важно је обезбедити механизме који спречавају насиље, занемаривање и злоупотребе. Посебну пажњу заслужују уговори о доживотном издржавању, правни инструмент који пружа сигурност у старости. Правилно и одговорно коришћење ових уговора омогућава додатну заштиту старијих особа и обезбеђује да се њихови интереси и права у потпуности поштују.

Кључно је обезбедити подршку старијим лицима у разумевању права и обавеза, као и поуздане механизме који потврђују намере и капацитете свих страна укључених у уговор. Поред тога, програми превенције и подршке у оквиру система социјалне и породичноправне заштите доприносе и раном препознавању потреба старијих, подстичу осећај контроле и самопоуздања и доприносе стварању сигурног и заштићеног окружења за све грађане.

„Све што имам сам с њекао њоком живојом и желим да знам да ће ми бити обезбеђена сигурносћ, а не да неко злоупотреби моје њоверење. Уговори о доживојном издржавању њреба да буду јасни, њраведни и креирани уз с њручну њодршку, како бих се осећао сигурно и заш њићено.“

Јован, 68 година

Стање на терену: мере заштите старијих особа од насиља, занемаривања и злоупотреба

Округли столови указали су на то да ЈЛС могу значајно унапредити безбедност, самосталност и квалитет живота старијих особа кроз развој структура и услуга које пружају директну подршку. Пример добре праксе је град Ваљево, у којем је у оквиру удружења пензионера успостављен *Савеш за бес ѡлај њну ѡравну ѡмоћ*, који старијим особама пружа стручну подршку у решавању правних питања и заштити њихових права. Ова иницијатива омогућава доступност правне помоћи и представља модел који би могао бити проширен и на друге ЈЛС.

Слично, Центар за социјални рад у Пожаревцу покренуо је израду елабората за успостављање *дневной боравка намењеној гемен ѡним особама*, групи која је посебно осетљива на занемаривање и злоупотребе. Модел обезбеђује системску подршку, сигурно окружење и редовну здравствену и психосоцијалну праксу, показујући да локалне власти могу креирати услуге које унапређују квалитет живота и безбедност старијих.

ЈЛС имају кључну улогу у развоју интегрисаних механизма заштите. Добре праксе показују потенцијал међуинституционалне сарадње, укључујући и удружења пензионера, центре за социјални рад и локалне власти, као предуслов за дугорочно одрживе програме заштите.

Европски примери, као што је Холандија, илуструју системски приступ који интегрише законске мере, институционалне механизме и укључивање заједнице. Успостављени су закони и протоколи за обавезно пријављивање насиља, мултидисциплинарни тимови у градовима (нпр. Градски тим за спречавање злостављања старијих у Роттердаму), пилот-пројекти за превенцију финансијских злоупотреба и регистар „животних тестамената“ који омогућава старијима да унапред дефинишу управљање својом имовином и финансијама у случају губитка пословне способности.³³

Ова комбинација системског и индивидуалног приступа показује како локалне самоуправе, у партнерству са центрима за социјални рад и организацијама цивилног друштва, могу старијим особама да обезбеде заштиту од физичког, психолошког и финансијског ризика, истовремено подржавајући њихову аутономију, самосталност и достојанство.³⁴

Кључне препоруке за заштиту старијих од насиља, занемаривања и злоупотреба

Јединствени протокол за поступање у случајевима насиља над старијима — Један од приоритета је успостављање јединственог и практично применљивог протокола за здравствене и социјалне установе, који омогућава рано препознавање, систематско евидентирање и благовремено пријављивање случајева злостављања, занемаривања или злоупотребе. Протокол би укључивао кораке за рад са жртвама и потенцијалним починиоцима, процедуре за упућивање у безбедне смештаје, саветодавне и психосоцијалне услуге, као и координацију између различитих институција. Регуларна обука запослених у установама обезбедила би препознавање знакова

насиља и адекватну реакцију, чиме се јача поверење старијих у систем и смањује ризик од злоупотреба.

„Важно ми је да знам да ако ми заштреба помоћ или ако се осећим угрожено, ћосћоји јасан план како да ме зашћиће и ћодрже. Један ћроћокол који сви знају и следе даје ми осећај сигурносћи и ћоверења.“

Милена, 82 године

Протоколи за ширу заједницу — Проширење мреже заштите на професије које повремено долазе у контакт са старијима, као што су апотекари, фризери и банкарски службеници, кроз смернице за препознавање знакова занемаривања и злоупотреба, омогућило би рано реаговање и јачање културе солидарности у заједници. Овим се целокупна заједница укључује у очување достојанства и безбедности старијих грађана.

„Када свако у нашој заједници зна како да нам ћомоћне и ћружи ћодршку, осећамо се сигурније и више ћовезано, као да смо сви једна велика ћородица.“

Радивоје, 76 година

Јачање надзора над извршењем уговора о доживотном издржавању — ЈЛС и центри за социјални рад могу да обезбеде редовне теренске посете, индивидуалне интервјуе и систематску процену квалитета пружене бриге у случајевима потенцијалног ризика, посебно када старије особе немају блиске сроднике. Ова пракса доприноси превенцији злоупотреба, већој сигурности и оснаживању правне заштите старијих, уз брзу реакцију у случају промена у здравственом или социјалном стању корисника.

„Мир у души долази када знам да ме неко редовно ћосећује, слуша и брине о мени, и да моја ћрава нису заборављена.“

Зорица, 79 година

³³ *Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*, 2013, доступно на: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695b17>

³⁴ *Ibidem*.

Програми едукације и правне подршке за старије

особе — Развој едукативних програма о правним ризицима и механизмима заштите, уз активно укључивање удружења пензионера, „Црвеног крста“, библиотека, адвокатских комора и институције Омбудсмана, омогућио би старијима боље разумевање сопствених права и информисано доношење одлука. Прилагођени програми на локацијама које старије особе редовно посећују повећали би доступност услуга, редовну подршку и самопоуздање у свакодневним ситуацијама.

„Када разумем своја њрава и знам коме да се обраћим, осећам се сигурно и снажно, као да сам и даље Ђосћодар свој живођа.“

.....
Стеван, 69 година

Превенција финансијске експлоатације —

Пилот-програми за препознавање и спречавање финансијских злоупотреба, у сарадњи са банкарским сектором, јавнобележничком комором и центрима за социјални рад, омогућили би рано уочавање ризика и пружање правовремене подршке. Укључивање професија које повремено контактирају са старијима кроз једноставне смернице доприноси системској превенцији и јачању мреже заштите у заједници. Ови програми оснажују старије да препознају ризике, доносе информисане одлуке и осете већу контролу над својим финансијама.

„Када знам да љосћођи неко ко ме шћићи и љодржава, осећам се сигурно и сћособно да сама уђрављам својим финансијама.“

.....
Мира, 72 године

Промоција социјалне укључености и развој међугенерациске сарадње и солидарности као кључних предуслова за друштвену кохезију и добробит свих генерација

Социјална изолација старијих особа представља један од суптилнијих облика искључености, чији утицај често остаје недовољно уочен. Иако није увек видљива као насиље или сиромаштво, изолација може довести до осећаја усамљености, губитка смисла и смањеног осећаја припадности заједници. Ови фактори негативно утичу на психолошко благостање, посебно код старијих лица која живе сама, без блиских чланова породице или редовних друштвених контаката.

Савремене друштвене промене, миграције младих и дигитална трансформација смањују простор за редовну размену између генерација. Управо зато развој програма који повезују младе и старије пружа значајну прилику за јачање међугенерациске солидарности. Такви програми омогућавају пренос вредности, искустава и знања, доприносе оснаживању друштвених веза и стварању осећаја припадности, истовремено промовишући активну улогу старијих у заједници. ЈЛС, удружења пензионера, школе, библиотеке и организације цивилног друштва могу бити кључни актери у креирању оваквих иницијатива. Укључивање младих као волонтера, ментора или полазника програма „млади уче старије“ доприноси успостављању стабилних мрежа подршке и омогућава дугорочно одрживу активну улогу старијих у друштву. На овај начин не само да се смањује социјална изолација, већ се и гради кохезивније и солидарније друштво које вреднује допринос свих генерација.

Стање на терену: подстицај социјалне укључености и међугенерациске сарадње и солидарности

У појединим ЈЛС уочљиви су позитивни ефекти програма који укључују волонтерске активности, радионице и иницијативе за повезивање старијих са млађим генерацијама. Такви приступи доприносе бољем менталном здрављу, већем осећају припадности и активнијем учешћу старијих у животу заједнице. Старије особе често истичу колико им значи могућност да поделе своје знање и искуство, али и да уче од млађих, чиме се гради осећај међусобне повезаности и солидарности. Општи утисак са терена је да постоји значајна потреба за оваквим програмима. Иако се могу препознати примери добре праксе, њихов домет је често ограничен без системске подршке и стабилних извора финансирања. Иницијативе које настају самоорганизовањем старијих или појединачних актера имају велики потенцијал, али дугорочни ефекат зависи од координације са релевантним институцијама, укључујући и локалне самоуправе, установе социјалне и здравствене заштите, организације цивилног друштва, академску заједницу и приватни сектор.

Како би био обезбеђен трајнији и шире применљив оквир, потребно је радити на:

- Укључивању програма у стратешко планирање на различитим нивоима, како би постојали континуитет и сагласност са локалним и националним приоритетима;
- Обезбеђењу стабилних извора финансирања, што омогућава редовно и квалитетно спровођење активности;
- Изградњи капацитета носилаца активности, укључујући и обуку волонтера, менторских тимова и стручњака у заједници;
- Редовном праћењу и процени резултата, како би били препознати најуспешнији модели и обезбеђено њихово унапређење;
- Развоју партнерстава између ЈЛС, организација цивилног друштва, академске заједнице и приватног сектора, како би били омогућени размена добрих пракси и ширење програма на различите заједнице.

Формализација успешних модела кроз релевантне програме и мере омогућила би континуирану подршку, већу видљивост и ширење добрих пракси на различита подручја, доприносећи стварању активних, међугенерациски повезаних и солидарних заједница у којима ЈЛС играју кључну улогу као координатори, подржаваоци и промотери друштвене укључености старијих особа.

„Најлепше је када дође неко млађи, њун енџузијазма, ко жели да њомојне сџаријим особама. То вам је баш онако драго и њосебно, јер није као да смо једни друјима већ досадили.“

Вера, 80 година

Примери добре праксе: иницијативе за развој социјалне укључености и међугенерациске сарадње и солидарности

У Републици Србији постоји низ иницијатива које доприносе промоцији социјалне укључености старијих особа и јачању међугенерациске солидарности. У оквиру Програма ПРО, током 2024. и 2025. године у Пироту, Свилајнцу и Трстенику успостављени су *Ресурсни центри за међугенерациску сарадњу*, намењени особама старијим од 50 година и онима у транзицији ка старости. Циљ је трансформација пасивног приступа старењу у активно учешће у заједници. Кроз волонтирање, укључивање у „сребрну економију” и међугенерациску размену знања, центри подстичу активно и здраво старење.

Кључни циљеви *ресурсних центара* су:

- Промена перцепције старења у друштву, истичући вредност и допринос старијих;
- Подршка личном развоју кроз целоживотно учење, унапређење дигиталних, професионалних и социјалних вештина;
- Омогућавање учешћа у културним, рекреативним и друштвеним активностима;
- Јачање међугенерациске солидарности кроз размену знања и искустава;
- Подстицање развоја локалних мрежа подршке и волонтерских иницијатива;
- Интеграција старијих у креирање и спровођење локалних политика за одрживи развој заједница.

„Сџарење није крај, већ нова ѝрилика за учење, дељење и дојринос заједници.“

Анђа, 83 године

Примери добре праксе укључују и активности „Црвеној крсти“ у Крушевцу, који окупља више од 300 волонтера различитих старосних доби и спроводи програме повезивања генерација. Организују се обиласци старијих и самачких домаћинстава, обуке за унапређење дигиталне писмености и дугогодишња акција „Сунчана јесен животиња“, која обезбеђује пакете помоћи за стара сеоска домаћинства. Предшколске установе активно повезују децу и старије кроз посете Геронтолошком центру, друштвене игре и програме. У Бору, удружење пензионера реализује активности попут манифестације „Дегамразијага“, као и фолклорних активности које повезују ученике и старије чланове за очување традиције и међугенерациски дијалог. Спортско такмичење „Забрањено старице“ у Браничевском округу промовише активно и здраво старење, окупљајући удружења пензионера и доприноси друштвеној повезаности. Ови примери показују да се кроз системску подршку, иновативне моделе и активно укључивање локалних заједница и ЈЛС могу постићи значајни резултати у смањењу социјалне изолације и јачању међугенерациске сарадње и солидарности.

Кључне препоруке са терена за промоцију социјалне укључености и развој међугенерациске сарадње и солидарности

Развој локалних програма попут „усвоји баку и деку“ — Иницијативе које повезују младе волонтере са старијим особама у локалној заједници показују значајан потенцијал за смањење усамљености старијих и јачање међугенерациске солидарности. Према доступним подацима, 68% старијих особа у Србији осећа се усамљено, док исти проценат испитаника истиче да жели више прилика за интеракцију са другим људима, макар повремено.³⁵ Искуства из Европе потврђују ефективност оваквих модела:

³⁵ Усамљеност и друштвена изолација код старијих особа — анализа постојећих програма за Републику Србију, Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији и Центар за истраживање и развој друштва ИДЕАС, Београд, 2022, стр. 4–5.

- **Велика Британија** — *Adopt a Grandparent*: програм је настао из иницијативе *CHD Living* и заснива се на дигиталном повезивању „унука“ и „бака/дека“ према интересовањима, уз протоколе безбедности. Током пандемије COVID-19 прерастао је у виртуелни облик, привлачећи више од 67.000 волонтера широм света. Програм доказује мобилизациони потенцијал и могућност дигиталног посредовања у пружању подршке старијима, укључујући и оне мање вичне технологији.³⁶
- **Шпанија** — *Adopta Un Abuelo*: модел омогућава младим волонтерима редован контакт са старијим особама, пружајући подршку, дружење и међугенерациску размену искустава, уживо или онлајн. У 2024–2025. години програм је обухватио око 12.000–14.000 старијих особа и преко 20.000 волонтера, показујући значајан утицај на смањење усамљености и јачање друштвене повезаности.³⁷

Кључне компоненте успешних програма:

- Рад „један-на-један“ или у малим групама, што подстиче стабилне односе и директно смањује усамљеност;
- Употреба дигиталне инфраструктуре за проширење обима програма и укључивање већег броја учесника;
- Фокус на дигитално оснаживање, омогућавајући двосмерно учење: млади развијају емпатију и мењају ставове о старењу, док старији стичу дигиталне вештине које унапређују самосталност и свакодневни живот.

Ови модели показују да једна иницијатива може истовремено смањити социјалну изолацију, унапредити међугенерациску сарадњу и подстаћи дигиталну и социјалну укљученост старијих особа. Примена

³⁶ *Adopt a Grandparent' program sees influx of virtual volunteers from across the globe*, April 14, 2020, доступно на: <https://abcnews.go.com/GMA/Living/adopt-grandparent-program-sees-influx-virtual-volunteers-globe/story?id=70117967&utm>

³⁷ *Adopta un abuelo' estrenará una red social para internacionalizar sus planes de voluntariado*, Fede Durán, The Objective, 2024, доступно на: <https://theobjective.com/economia/2024-04-02/adopta-un-abuelo-voluntariado/?utm>

сличних програма у Србији, уз укључивање ЈЛС, школа и волонтерских мрежа, могла би значајно допринети кохезији заједнице и добробити свих генерација.

Подршка волонтерским програмима и локалним сервисима представља кључне инструменте за оснаживање заједнице и промоцију међугенерациске сарадње и солидарности. Ова подршка може обухватити финансирање координатора, обуке за волонтере, као и информативне и промотивне активности које доприносе видљивости и препознатљивости програма.

Посебно је важно укључивање различитих актера из заједнице: волонтера свих старосних доби, удружења пензионера, културних центара, библиотека и других локалних иницијатива. Волонтери могу бити саме старије особе које пружају подршку вршњацима, али и млади који остварују редован контакт са старијим особама кроз посете, разговоре, заједничке активности и помоћ у свакодневним задацима.

Овакав приступ доприноси јачању социјалне кохезије, смањењу усамљености и подстицању међугенерациске сарадње, док истовремено оснажује локалне заједнице да организовано реагују на потребе својих чланова. Пажња усмерена на систематску обуку, менторство и размену добрих пракси омогућава дугорочну одрживост волонтерских програма, а укључивање старијих особа као активних учесника додатно унапређује самопоуздање, осећај сврхе и квалитет живота корисника.

„Волонтеризам је нешто што би требало више да традимо у нашој држави, јер кад се љомажемо, не оснажујемо само оне којима љомажемо, већ и себе. То је оно што нас љовезује и чини заједницу живом.“

Урош, 67 године

Увођење интергенерациских компоненти у локалне акционе планове — Локални акциони планови (ЛАП) које доносе ЈЛС требало би да укључују мере које посебно оснажују односе међу генерацијама и подстичу сарадњу младих и старијих особа. Систематско планирање ових мера омогућава редовну и структурисану сарадњу са образовним установама, буџетске ставке за организацију

међугенерациских манифестација и активности, као и просторне интервенције које подржавају заједничко коришћење јавних простора, паркова и установа културе. Укључивање интергенерациских компоненти омогућава активирање старијих и младих, јачање друштвене кохезије, преношење искуства и знања, као и подстицање међусобног разумевања и поштовања генерација. Такви приступи пружају основу за дугорочно одрживе иницијативе које повезују локалне ресурсе и заједницу у целини, истовремено оснажујући обе генерације и доприносећи укупном квалитету живота у заједници.

„Требало би да међугенерациску сарадњу укључимо у локалне документе и сџрајтеије, како би било љројисано да и сџарије и младе особе акџивно учесџвују у креирању решења која се џичу њихових заједница.“

Угљеша, 67 година

Организација културно-спортских манифестација са заједничким учешћем — ЈЛС могу значајно допринети активном повезивању различитих генерација кроз културно-спортске манифестације које укључују и младе и старије. Турнири и спортске активности попут шаха, стоних игара или лаганих спортова, као и уметничке вечери, изложбе и други догађаји, пружају простор за међусобно учење, размену искустава и успостављање трајних пријатељстава. Такве активности не само да доприносе смањењу предрасуда према старости, већ и јачају друштвену укљученост старијих особа, омогућавајући им активан повратак у културни и јавни живот заједнице.

Кроз систематску подршку ЈЛС, ове манифестације могу се планирати као део локалних акционих планова, обезбеђујући редовност, континуитет и инклузивност, док истовремено промовишу међугенерациску сарадњу, солидарност и осећај заједништва.

„Када се различите генерације среџну у иџри, музици или разџовору, џада насџаје заједништво које џради љоверење, разуме љрошлосџ и сџвара будућносџ.“

Иванка, 79 година

Мониторинг и одрживост Програма

У контексту Програма, који се базира на теренском истраживању, укључивању различитих локалних актера и идентификацији шест кључних изазова, мониторинг представља кључни механизам за обезбеђење ефикасности, прилагођавање мера специфичним потребама сваке заједнице и праћење резултата на нивоу ЈЛС. Одрживост мера подразумева дугорочну примену и институционализацију предложених решења, што омогућава да иницијативе прерасту у саставни део јавних политика и система социјалне и здравствене заштите, а не остану ограничене на оквир краткорочних пројеката.

Програм показује значајне локалне разлике у доступности услуга, инфраструктури и иницијативама за подршку старијим особама. Зато ЈЛС имају централну улогу у мониторингу, јер могу да прикупљају податке о броју корисника услуга помоћи у кући, редовности мобилних здравствених тимова, степену укључености старијих у културне и образовне активности, као и развијености њихових дигиталних вештина. Тај процес омогућава континуирано унапређење подршке и циљано усмеравање јавних политика.

Кључни задаци ЈЛС у мониторингу Програма укључују:

1. **Успостављање јасних индикатора успеха**, квантитативних (број корисника, радионица, волонтера) и квалитативних (задовољство корисника, осећај сигурности и самопоуздања, ниво социјалне интеграције);
2. **Регуларно праћење реализације програма на терену**, укључујући и теренске посете, интервјуе са корисницима и анализу евиденција волонтера и услуга;

3. **Укључивање старијих особа у процес евалуације**, како би биле активни учесници у креирању политика и програма, а не пасивни корисници услуга;
4. **Координацију са локалним актерима**, удружењима пензионера, волонтерским сервисима, школама, библиотекама и омладинским организацијама, који спроводе активности на терену;
5. **Пружање повратних информација националним институцијама**, како би законски оквири, финансирање и стратешко усмеравање били усаглашени са стварним потребама заједнице;
6. **Одржавање стабилних извора финансирања** за социјалне услуге, дигиталну едукацију, програме радне активације и локалне волонтерске сервисе, уз могућност партнерства са цивилним друштвом, међународним партнерима и приватним сектором;
7. **Израду и објављивање јавних извештаја о реализацији програма**, чиме се обезбеђују транспарентност, одговорност актера и поверење заједнице.

Мониторинг омогућава динамично прилагођавање програма локалним условима, као и мерење ефеката на квалитет живота старијих особа. Поред квантитативних индикатора, важно је користити и квалитативне механизме као што су интерактивне анкете, тематске дискусије и повратне информације корисника које, већ коришћене током израде Програма, могу постати редован инструмент.

Сарадња локалних актера и институција на националном нивоу представља предуслов за одрживост. Национални оквир обезбеђује законски и финансијски контекст, док ЈЛС пружају увид у конкретне потребе старијих особа и носе иновативна решења. Укључивање ЈЛС у мониторинг и имплементацију омогућава да Програм буде дугорочно одржив, локално релевантан и ефективан, док истовремено оснажује заједнице и старије грађане да активно учествују у креирању политика и услуга.

У Анексу 2. дат је предлог алатке за систематско праћење имплементације Програма, намењене ЈЛС.

Закључна разматрања и препоруке

Превенција и сузбијање ејџизма у Републици Србији захтева свеобухватан приступ који истовремено јача достојанство, равноправност и активно учешће старијих особа у друштву. Кључно је промовисати једнакост и поштовање старосне разноликости у свим сферама живота, обезбеђујући доступне и квалитетне социјалне и здравствене услуге које одговарају специфичним потребама старијих и спречавају дискриминацију по основу старости. Финансијска независност омогућава равноправно укључивање у друштвене и економске активности, док развој дигиталних компетенција и лакши приступ информацијама оснажују старије особе и подстичу њихову самосталност.

Јачање међугенерациске сарадње кроз размену знања и искустава доприноси смањењу стереотипа, међусобном разумевању и осећају припадности заједници, док образовне и медијске иницијативе стварају окружење у којем се старење перципира као природан, вредан и доприносан део живота. Искуства из ванредних ситуација, попут пандемије COVID-19, истакла су значај прилагођавања услуга специфичним потребама старијих и развоја локалних механизма подршке.

Убрзани технолошки развој нуди могућности за дигиталну инклузију, економско оснаживање и лакши приступ информацијама, али истовремено захтева и континуирано усвајање нових знања и вештина. Целоживотно учење и прилагођени програми стицања дигиталних компетенција препознају се као кључни фактор за пуну друштвену инклузију старијих, доприносећи менталној и емоционалној стабилности, као и активној улози у локалној заједници.

Здрава животна средина представља предуслов за одрживи развој и квалитет живота свих генерација. Традиционална знања и искуства старијих особа служе као значајан ресурс за очување животне средине и развој иновација, док њихово укључивање у еколошке иницијативе има двоструки ефекат: побољшава животну средину и инспирише млађе генерације.

С обзиром на различите утицаје друштвених промена, неопходно је обезбедити равноправност и укљученост свих особа, са посебном пажњом усмереном на превенцију ејџизма. Константна промоција међугенерациске солидарности, толеранције и размене искустава представља темељ инклузивног, хуманог и одрживог друштва.

Приоритетне области интервенције за ЈЛС

У оквиру Програма анализирана је ситуација и идентификован низ питања која утичу на положај старијих особа у локалним заједницама. На основу овог увида, дефинисано је пет општих приоритетних области интервенције усмерених на унапређење положаја старијих особа и превенцију и сузбијање ејџизма у Републици Србији, са посебним акцентом на примену у ЈЛС.

Први стуб интервенције усмерен је на **унапређење свести о процесу старења, правима и потребама старијих особа**, као и на **јачање међугенерациске сарадње, солидарности и културе поштовања у локалним заједницама**. Активности у оквиру овог стуба као циљ имају рушење стереотипа о

старењу, промоцију позитивне слике старијих грађана и подстицање активног и видљивог учешћа старијих особа у друштвеном и културном животу. ЈЛС имају кључну улогу као координатор и подршка иницијативама на својој територији, повезујући јавне институције, школе, културне центре и медије ради систематског развоја програма за међугенерациску сарадњу и оснаживање старијих особа.

Конкретне мере подршке:

- **Медијске и јавне кампање:** Спровођење локалних кампања које промовишу позитивну слику старења и разбијају стереотипе, укључујући и активности у јавним просторима, школама и културним центрима. Кампање би могле да прикажу примере активног учешћа старијих у друштвеном и културном животу, као и вредност њиховог доприноса локалним заједницама;
- **Локалне „школе ејџизма“:** Организација радионица и обука за јавне службенике, наставнике, волонтере и представнике медија које развијају критичку свест о предрасудама према старости, јачају међугенерациски дијалог и унапређују позитивне обрасце јавне комуникације;
- **Образовне иницијативе:** Иницирање тематских радионица о старењу и међугенерациској солидарности у школама и јавним институцијама, како би младима било омогућено да боље разумеју права и потребе старијих особа и како би била развијана култура поштовања и солидарности међу генерацисама;
- **Јавни и дигитални простор:** Подстицање стварања платформи и дигиталних канала који омогућавају старијим особама да учествују у јавним дискусијама, деле своја искуства и доприносе локалној заједници, оснажујући тиме њихов глас и видљивост;
- **Превенција негативних садржаја:** Активна реакција на говор мржње, понижавајуће или стереотипно приказивање старијих особа кроз едукацију и развој етичких смерница;

- **Сарадња и партнерства:** Иницирање партнерстава са школама, културним и спортским центрима, библиотекама и медијима, како би обезбедили континуитет и разноликост програма који подржавају међугенерациску солидарност и видљивост старијих особа.

Други стуб интервенције акценат ставља на **унапређење здравствене и социјалне заштите, са посебним нагласком на приступ, квалитет и једнакост у пружању услуга**. Циљ је да старије особе добију континуирану, доступну и професионално пружену подршку у заједници, као и адекватну негу у кућним и институционалним условима. Развој мреже услуга као што су геронтодомаћице, мобилни тимови, услуга *џомоћ у кући* и *џрегах смешџај* за неформалне неговатеље, доприноси квалитету живота и обезбеђује сигурност за кориснике и њихове породице. Истовремено, оснаживање обука за здравствене раднике, геронтодомаћице и неформалне неговатеље, уз развој стандарда квалитета који поштују људска права и достојанство старијих, повећава професионализам и ефикасност услуга. ЈЛС имају кључну улогу у координацији и подршци ових услуга, интегрисању локалних ресурса и обезбеђењу доступности услуга старијим особама, посебно када су у питању рурална и удаљена подручја.

Конкретне мере подршке:

- **Стандарди и финансијска одрживост:** Стандардизовати и унапредити услуге социјалне и здравствене заштите, обезбедити дугорочну финансијску подршку и интегрисати их у локално буџетско финансирање ради стабилности пружања услуга;
- **Међусекторска интеграција:** Омогућити истовремено пружање здравствених и социјалних услуга кроз координацију мобилних тимова, патронажних служби и услуге *џомоћ у кући*;
- **Континуитет и квалитет неге:** Стандардизовати услугу *џомоћ у кући*, обезбедити обуку и адекватан број геронтодомаћица, као и опрему и финансијску подршку за одрживост услуге;

- **Палијативна нега и мултидисциплинарни приступ:** Унапредити капацитете за палијативну негу кроз обуку здравствених и социјалних радника, формирање мултидисциплинарних тимова и сарадњу са центрима за социјални рад и удружењима;
- **Подршка неформалним неговатељима:** Развити програме обуке и сертификације, обезбедити приступ *ћрегах смештају* и обезбедити континуитет подршке у кућним условима;
- **Институционална подршка:** Проширити капацитете домова за смештај старијих особа и развијати алтернативне облике подршке као што су дневни боравци у ЈЛС које немају домове за старије;
- **Превентивна здравствена заштита:** Унапређење приступа примарној и специјалистичкој здравственој заштити, развој мобилних тимова и патронажних служби, редукција листа чекања и доступност бесплатних прегледа;
- **Организован превоз:** Обезбедити локални превоз старијим особама до здравствених установа и услуга које нису доступне у њиховим насељима;
- **Стоматолошка и протетска нега:** Унапредити доступност стоматолошких и протетских услуга у локалним здравственим установама;
- **Телефонске и информативне службе:** Успоставити редован контакт са старијим особама ради пружања подршке и информисања о услугама;
- **Превенција злоупотреба:** Формирање протокола за рано препознавање и пријављивање случајева занемаривања и злостављања у установама социјалне и здравствене заштите.

Трећи стуб интервенције усмерен је на **економско и друштвено оснаживање старијих особа кроз активан рад, целоживотно учење и развој дигиталних компетенција**. Циљ је да старије особе буду активни учесници на локалном тржишту рада, у економским активностима и у процесима

доношења одлука, да се њихов допринос друштву препозна и вреднује, и да им се омогући непрекидан приступ знању, информацијама и технологијама. Овај стуб директно доприноси превенцији и сузбијању ејџизма, јер оснажене и економски независне старије особе могу пуноправно учествовати у друштвеном животу и смањити стереотипне перцепције старења. Развој концепта „сребрне економије“ и подршка социјалном предузетништву пружају могућности и за креирање производа и услуга прилагођених потребама старијих, чиме се истовремено подстичу међугенерациска сарадња и иновације. ЈЛС могу активно допринети овим процесима кроз подршку локалним програмима, партнерства са привредом и развој инклузивних економских иницијатива.

Конкретне мере подршке:

- **Активно укључивање на тржишту рада и развој програма за запошљавање, преквалификацију и доквалификацију:** Развити локалне програме подршке старијим особама за активан рад, укључујући и субвенције за запошљавање и прилагођене курсеве за нове компетенције;
- **Подршка социјалном предузетништву и финансијски подстицаји и менторство:** Подржати старије особе у развоју социјалних предузећа кроз финансијску подршку, менторство и повезивање са локалним ресурсима и тржиштем;
- **Развој „сребрне економије“:** Активно укључити старије особе 50+ у креирање, планирање и реализацију економских активности, како би њихово знање, искуство и потребе директно утицали на развој производа, услуга и пословних решења. Ови производи и услуге требало би да буду прилагођени потребама старијих особа, истовремено подстичући економску независност, друштвено учешће и међугенерациску сарадњу;
- **Интеграција старијих у економске активности:** Сарађивати са локалним привредницима и удружењима ради економске интеграције старијих особа и подршке међугенерациској сарадњи;

- **Програми дигиталне писмености:** Реализовати обуке за коришћење паметних телефона, интернета, е-услуга здравства, е-управе и локалних платформи;
- **Е-банкарство и интернет апликације:** Обучавати старије особе за коришћење е-банкарства, интернет апликација за плаћање рачуна и електронске комуникације, уз нагласак на безбедност и заштиту података;
- **Приступ е-ресурсима и онлајн платформама:** Обезбедити континуиран приступ електронским библиотекама, образовним садржајима и информацијама;
- **Целоживотно учење и нове компетенције:** Подстицати развој програма за стицање нових вештина у складу са потребама тржишта рада, укључујући и финансијску писменост, предузетништво и социјалну инклузију;
- **Локалне платформе за размену знања:** Подржати стварање радионица, клубова и форума за размену знања међу генерацијама.

Четврти стуб интервенције односи се на **учешће старијих у јавном животу и култури**. Циљ овог стуба је омогућити активну улогу старијих особа 50+ у друштвеном и културном животу, као и у процесима доношења одлука, истовремено подстичући међугенерациску солидарност, размену знања и друштвену кохезију. Улога ЈЛС је да кроз финансијску, организациону и стручну подршку омогуће стварање и одржавање платформи за културне и друштвене активности старијих. Истовремено, ЈЛС имају важну улогу у подстицању активног учешћа старијих особа у јавним расправама, саветодавним телима и процесима доношења одлука на локалном нивоу, чиме се јача њихов глас, видљивост и утицај у креирању политика које их се непосредно тичу. Оваквим приступом доприноси се изградњи праведнијег, инклузивнијег и солидарнијег локалног окружења, у којем се старење препознаје као фаза активне партиципације у друштвеним процесима, а не као основ за искључивање.

Конкретне мере подршке:

- **Укључивање старијих особа у друштвени и културни живот:** Организовати редовне друштвене и културне програме за старије особе, укључујући и радионице, клубове, изложбе, концерте и тематске сусрете, са циљем смањења изолације и подстицања међугенерациског дружења;
- **Ресурсни центри за међугенерациску сарадњу:** Иницирати отварање ресурсних центара за међугенерациску сарадњу при ЈЛС, који ће старијима омогућити да активно учествују као носиоци културног стваралаштва и преносиоци искуства младим генерацијама;
- **Медијска видљивост и промоција позитивне слике старења:** Развити и подржавати локалне медијске и информативне кампање које промовишу поштовање, толеранцију и недискриминацију према старијим особама, истовремено истичући њихов допринос култури, образовању и друштву;
- **Учешће у јавним иницијативама:** Промовисати укључивање старијих особа у локалне савете, одборе и програме доношења одлука.

Пети стуб интервенције пажњу усмерава на **правну заштиту, недискриминацију и остваривање права старијих особа**. Циљ овог стуба је да се старијим особама, посебно онима 50+, обезбеде једнак приступ правди, правна сигурност и заштита од ејџизма, дискриминације, злоупотреба и занемаривања, као и да се оснажи њихова улога у остварењу и заштити сопствених права. Улога ЈЛС је да успоставе и унапреде локалне механизме за превенцију и пријављивање ејџизма и дискриминације, као и да обезбеде доступне и једноставне канале за информисање старијих особа о њиховим правима, обавезама и могућностима подршке.

Конкретне мере подршке:

- **Механизми пријављивања и заштите:** Успоставити дигиталне и једноставне локалне канале за пријављивање случајева ејџизма и

дискриминације, како би старије особе лако могле да пријаве неприхватљива поступања и добију подршку;

- **Локални савет за правну помоћ:** Овај савет би пружао бесплатну стручну подршку старијим особама, омогућавајући лакше остваривање права и бољу информисаност о доступним услугама, укључујући и могућности укључивања у локалне активности, волонтерске програме и друге облике друштвеног учешћа;
- **Праћење и надзор посебних услуга:** Обезбедити да центри за социјални рад и локалне институције имају протоколе за рано препознавање и реакцију на случајеве занемаривања или злоупотребе старијих особа;

- **Обуке и превенција:** Организовати обуке за судије, тужиоце, адвокате и службенике јавне управе о препознавању и поступању у случајевима ејџизма, у складу са стандардима Савета Европе и ЕУ.

Пет предложених стубова интервенције пружају основу за координисану и одрживу подршку старијим особама, омогућавајући им активно учешће у друштвеном, економском и културном животу, уз истовремено смањење распрострањености ејџизма и дискриминације у заједници.

Анекс 1.

Упитник — интерактивна анкета

1. Која од наведених услуга/сервиса подршке највише недостаје у вашој заједници (тражи се један одговор)?
 - а) помоћ у кући (геронтодомаћице)
 - б) дневни боравак за старије
 - в) клуб за старије или пензионере
 - г) теренска служба и/или кућна медицинска нега
 - д) доносе вам храну (храна на точковима)
 - ђ) друго
2. Ако им је потребна подршка, на кога се старији ослањају (тражи се један одговор)?
 - а) породица
 - б) родбина
 - в) комшије/пријатељи
 - г) плаћени помагачи
 - д) волонтери
3. Шта би држава, по вашем мишљењу, могла да уради да се поправи положај старијих, а тиме и свих грађана у забаченим подручјима?

4. Ако је старијима потребна нека правна помоћ или заштита пред судом, да ли имају коме да се обрате?
 - а) да, увек имају помоћ
 - б) повремено се нађе неко да помогне
 - в) не, немају никога да им помогне
 - г) није им потребна никаква правна помоћ
5. Који су по вашем мишљењу највећи проблеми за старије у погледу здравствене заштите (може се заокружити више одговора)?
 - а) удаљеност здравствених установа (недостатак превоза)
 - б) недостатак здравствених професионалаца, посебно лекара специјалиста
 - в) неадекватан однос према старијима у здравственим установама
 - г) дуго чекање на специјалистичку услугу
 - д) недовољно добра организација система
 - ђ) нешто друго (навести шта)

6. Шта држава може да уради да побољша здравствену заштиту старијих (могуће је заокружити више одговора)?
 - а) да буде више здравствених установа (здравствене станице, домови здравља, болнице)
 - б) да организује посете мобилних тимова и мобилне специјалистичке прегледе у складу са потребама
 - в) боља организација пружања услуге
 - г) нешто друго (навести шта)

7. Да ли су културни садржаји старијима доступни у довољној мери?
 - а) да, имају приступ свим садржајима који их интересују
 - б) ограничен је приступ културним садржајима

- в) веома ретко имају приступ културним садржајима
- г) немају уопште приступ културним садржајима

8. Постоји мишљење да је дискриминација старијих људи присутна у нашем друштву, односно да се према старијима горе односи због њихових година, да ли се слажете?

- а) потпуно се слажем
- б) слажем се
- в) не слажем се
- г) уопште се не слажем
- д) неодлучан/на сам

9. Како је по вашем мишљењу могуће смањити неједнак однос према старијима, односно дискриминацију (могуће је заокружити више одговора)?

- а) кроз образовно-васпитни процес
- б) различитим промотивним кампањама и примерима добре праксе
- в) посебним садржајима у школама
- г) кроз посебне програме међугенерациске солидарности
- д) нешто друго (навести шта)

10. Да ли су старији укључени у рад неких организација (клуб, удружење, месна заједница, локална самоуправа, самоорганизоване неформалне групе и сл.)?

- а) да
- б) не

11. Да ли користе компјутер, интернет, паметни телефон?

Компјутер	ДА	НЕ
Интернет	ДА	НЕ
Паметни телефон	ДА	НЕ

12. Да ли се слажете да нове комуникационе технологије могу да поправе информисаност, друштвену укљученост и квалитет живота старијих?

- а) потпуно се слажем
- б) слажем се
- в) не слажем се
- г) уопште се не слажем
- д) неодлучан/на сам

13. Које образовне програме/обуке би по вашем мишљењу требало понудити старијима (могуће је заокружити више одговора)?

- а) дигиталне вештине (коришћење компјутера, интернета, паметног телефона)
- б) страни језици
- в) ручни радови / сликање / вајање и сл.
- г) мајсторске радионице, различити занати
- д) нешто друго (навести шта)

14. Да ли се слажете да су старији више изложени различитим облицима насиља, злостављања и занемаривања?

- а) слажем се
- б) не слажем се
- в) неодлучан/на сам

Анекс 2.

Предлог алатке за праћење Програма намењен јединицама локалне самоуправе

1. Основни подаци

Општина/град: _____

Контакт особа за мониторинг: _____

Датум извештаја: _____

Учесници (организације/удружења/ученици/волонтери): _____

2. Корисници услуга и активности

Категорија	Индикатор	Текући број	Претходни извештај	Коментари/ напомене
Социјалне услуге	Број старијих особа које користе услуге помоћи у кући			
Здравствена подршка	Број старијих особа које су примиле услуге мобилних здравствених тимова или обавиле превентивне здравствене прегледе			
Културне и спортске активности	Број реализованих радионица/манифестација са међугенерациским учешћем			
Дигиталне активности	Број старијих особа које су укључене у обуке унапређења дигиталне писмености			
Волонтерски сервис	Број активних волонтера и број укључених старијих особа			

3. Квалитативни индикатори

Питање	Оцена/ коментари
Колико су старије особе задовољне услугама? (0–5)	
Да ли активности доприносе смањењу усамљености? (0–5)	
Ниво међугенерациске сарадње и солидарности? (0–5)	
Да ли су активности омогућиле активније учешће старијих у заједници? (0–5)	
Предлози за унапређење?	

4. Финансијска и институционална подршка

Категорија	Индикатор	Извршење/ коментари
Буџетске ставке	Да ли локална самоуправа предвиђа редовне ставке за услуге, обуке и волонтерске програме?	
Партнерства	Које организације цивилног друштва, који међународни партнери и приватни сектор су укључени?	
Координација	Да ли постоји систем редовног извештавања и праћења активности?	

5. Кључни резултати и напредак

Основни успеси у последњем периоду: _____

Главни изазови и препреке: _____

Препоруке за унапређење: _____

Литература

1. *Adopt a Grandparent' program sees influx of virtual volunteers from across the globe*, April 14, 2020, доступно на: <https://abcnews.go.com/GMA/Living/adopt-grandparent-program-sees-influx-virtual-volunteers-globe/story?id=70117967&utm>
2. *Adopta un abuelo' estrenará una red social para internacionalizar sus planes de voluntariado*, Fede Durán, The Objective, 2024, доступно на: <https://theobjective.com/economia/2024-04-02/adopta-un-abuelo-voluntariado/?utm>
3. *Advancing equality for older people*, HelpAge International, 2022, доступно на: <https://www.age-platform.eu/sites/default/files/Age-Equality-Report%20%282%29.pdf>
4. Акциони план за 2024–2026. годину за спровођење Стратегије активног и здравог старења у Републици Србији за период од 2024. до 2030. године (Службени гласник РС, бр. 117/23).
5. *Аналистички извештај о Националним трансферним рачунима за Републику Србију*, Републички завод за статистику и Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији, Београд, 2023, стр. 43.
6. *Asociación de Cajas de Ahorros y Bancos creados por ellas*, 2024, доступно на: <https://www.ceca.es/eng/eng/notas-prensa/la-banca-constata-los-avances-en-su-compromiso-social-2/?utm>
7. *Big and Mini: A Promising Intergenerational Program for Social Connections*, Int J Environ Res Public Health, 2022, доступно на: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35457434/>
8. Butler, Robert N., "Age-ism: Another form of bigotry", 9 ed, vol. 4, *The Gerontologist*, 1969, p. 243.
9. Butler, Robert N., *Why survive? Being old in America*, Harper and Row, New York, 1975.
10. *Global Age-friendly Cities: A Guide*, World Health Organization 2007, доступно на: <https://www.who.int/publications/item/9789241547307>
11. *Demographic change in Europe: a toolbox for action*, European Union, 2023, доступно на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4807
12. *European Pillar of Social Rights*, The Gothenburg Summit, 2017, доступно на: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en
13. *Exploring violence against older women in the Western Balkans, Moldova and Ukraine*, Red Cross of Serbia, UNFPA and International Network for the Prevention of Elder Abuse (INPEA), Belgrade, 2022, p. 18.
14. Закон о забрани дискриминације (Службени гласник РС, бр. 22/2009 и 52/2021).
15. Закон о наслеђивању (Службени гласник РС, бр. 46/95, 101/2003 — одлука УСРС и 6/2015).
16. Закон о социјалној заштити (Службени гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 — одлука УС).
17. Интернет, доступно на: <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-en.pdf>
18. *Interventions to Reduce Ageism Against Older Adults: A Systematic Review and Meta-Analysis*, Am J Public Health, 2019, доступно на: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31219720/>
19. *Lisbon Ministerial Declaration, A Sustainable Society for All Ages: Realizing the potential of living longer*, September 2017, доступно на: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Declaration_Lisbon/Declaration/2017_Lisbon_Ministerial_Declaration.pdfhttps://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/03/9789240016866-eng.pdf
20. *Madrid International Plan of Action on Ageing*, United Nations, April 2002, доступно на: <https://www.un.org/development/desa/ageing/madrid-plan-of-action-and-its-implementation.html>
21. Матковић, Гордана, *Национални трансферни рачуни и њихове улоге у социјалном сектору*, Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији, Београд, 2023, стр. 25–26.
22. *Ментално здравље неформалних неговатеља*, Црвени крст Србије и Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији, Београд, 2022, стр. 10–11.
23. *Official Journal of the European Union, Volume 59*, 7 June 2016, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL>
24. Посебан извештај о дискриминацији старијих грађана, Повереник за заштиту равноправности, април 2021. године, доступно на: <https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2021/09/poseban-izvestaj-o-diskriminaciji-starijih.pdf>

25. Пројекције становништва Републике Србије 2022–2025, Републички завод за статистику, октобар 2024, доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20246009.pdf>
26. Ревидирана европска социјална повеља, Стразбур, 3. мај 1996. године, доступно на: <https://rm.coe.int/168047e017>
27. *Regional Implementation Strategy for the Madrid International Plan of Action on Ageing*, UNECE Ministerial Conference on Ageing, Berlin, 2002, доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/473833?v=pdf>
28. Републички завод за статистику, 2025, доступно на: <https://sdg.indikatori.rs/>
29. *Resolution 58/13. Open-ended intergovernmental working group for the elaboration of a legally binding instrument on the promotion and protection of the human rights of older persons*, The Human Rights Council, April 2025, доступно на: <https://www.un.org/en/observances/older-persons-day>
30. *Silver transformation: empowering older people to play an active role in the workforce*, Article, 10 March 2025, доступно на: <https://polish-presidency.consilium.europa.eu/en/news/silver-transformation-empowering-older-people-to-play-an-active-role-in-the-workforce/>
31. *Сјаросћ и ѿол*, Републички завод за статистику, 2022, доступно на: <https://www.stat.gov.rs/publikacije/publication/?p=15204>
32. Стратегија активног и здравог старења у Републици Србији за период од 2024. до 2030. године (*Службени Гласник РС*, бр. 84/23).
33. *Systematic Review and Meta-Analyses of Effective Programs for Reducing Ageism Toward Older Adults*, Journal of Applied Gerontology, 2023, доступно на: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37069824/>
34. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, доступно на: <https://docs.un.org/en/A/RES/70/1>
35. *The Green Paper on Ageing, Fostering solidarity and responsibility between generations*, European Commission, January 2021, доступно на: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/green_paper_ageing_2021_en.pdf
36. *The impact of demographic change — in a changing environment*, European Commission, 2023, доступно на: https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/the_impact_of_demographic_change_in_a_changing_environment_2023.PDF
37. *The Pact for skills*, European Commission, 2020, доступно на: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/index_en
38. *UN Global Report on Ageism*, World Health Organization 2021, доступно на: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/03/9789240016866-eng.pdf>
39. *United Nations Decade of Healthy Ageing 2021–2030*, The General Assembly, 2020, доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/3896348>
40. *Ўѿѿреба информационо-комуникационих ѿтехнолоѿија у Републици Србији*, Републички завод за статистику, 2023, доступно на: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/upotreba-ikt/>
41. *Усамљеносћ и грушѿвена изолација код сѿтаријих особа — анализа ѿодаѿака за Републику Србију*, Популациони фонд УН (UNFPA) у Србији и Центар за истраживање и развој друштва ИДЕАС, Београд, 2022, стр. 4–5.
42. Четврти извештај о спровођењу Мадридског интернационалног плана акције о старењу за Републику Србију за период 2017–2021. године, стр. 47.
43. *Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*, 2013, доступно на: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695b17>

**Програм за превенцију
и сузбијање ејџизма
у Републици Србији**